

BYZANTINAI MEΛETAI

IV

TO BOΛEPON

Πραγματευόμενος πρὸ ἐτῶν περὶ τοῦ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων μνημονευομένου Παπικίου ὄρους ¹, τοῦ ὁποίου καθώρισα τὴν θέσιν, ἔκαμα παρεμπιπτόντως λόγον καὶ περὶ τῆς γεωγραφικῆς σημασίας καὶ θέσεως τοῦ Βολεροῦ, ² τὸ ὁποῖον ἐπανελημμένως ἀπαντᾶται εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγὰς, συγγραφεῖς, ἔγγραφα καὶ μολυβδόβουλλα, καὶ τὸ ὁποῖον οἱ παλαιότεροι κακῶς ἐτοποθέτουν.

Πρῶτος καθ' ὅσον γνωρίζω, ὅστις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τοῦ Βολεροῦ, ὑπῆρξεν ὁ J. Leunclavius ³. Οὗτος προσπαθὼν νὰ τοποθετήσῃ τὸ ἐν τοῖς «Τουρκικοῖς χρονικοῖς» ⁴ μνημονευόμενον Bolair, ἐταύτισε τοῦτο πρὸς τὸ Βολερὸν ⁵. Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη. Διότι τὸ Bolair ἢ Bulair, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Oberhummer ⁶, δὲν εἶναι τὸ Βολερὸν, ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸν χωρίον Πλαγιάρι εἰς τὸ λαιμὸν τῆς Θρακικῆς χερσονήσου. Ὁ Tafel κατόπιν, ⁷ ὅστις καὶ συνεκέντρωσε τὰ πλεῖστα τῶν σχετικῶν χωρίων τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἐθεώρησε τοῦτο πρῶτον ὡς χώραν, ἐτοποθέτησε δὲ εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Ἑβρου ⁸. Ὀλίγον ὁμῶς κατωτέρω, παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ Leunclavius, ἐκφράζει τὴν ὑπόνοιαν μὴ τὸ Βολερὸν ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἑβρου, ἥτοι προφανῶς τῆς ἀνατολικῆς. ⁹ Ὁ αὐτὸς βραδύτερον ¹⁰ τὸ το-

¹ Ἀθηνᾶ τ. 35 (1923) σ. 219-225.

² Ἐνθ' ἀν. σ. 222 κέ.

³ J. Leunclavii, Pandectes historiae turcicae σ. 410c (MSG 159 στ. 754).

⁴ Annales Turcici 414c (MSG αὐτ. στ. 585).

⁵ In his verbis observandum illam Bolairis planitiem Turcis dictam, Praetori Graeciae nostro vocari Bolerum.

⁶ Pauly-Wissowa, Real. Encycl. ἐν λ. Βολερὸν.

⁷ De viae Egnatae parte orientali. Tubingae 1841 σ. 32 κέ.

⁸ Ἐνθ' ἀν. 33. Intelligis ex his locis Boleri situm. Fuit regio, Maritzae (Hebro) ab occidente contigua, cujus partes Papycium et Lipicem montes fuisse statuo.

⁹ Ἐνθ' ἀν. 36. Anne vero etiam a litore Hebri (Maritzae) sinistro Bolerus patuit?

¹⁰ Tafel-Thomas, Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig. Wien 1856 σ. 264s. Bolerus est regio satis fecunda juxta

Πραγματευόμενος πρὸ ἐτῶν περὶ τοῦ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων μνημονευομένου Παπικίου ὄρους ¹, τοῦ ὁποίου καθώρισα τὴν θέσιν, ἔκαμα παρεμπιπτόντως λόγον καὶ περὶ τῆς γεωγραφικῆς σημασίας καὶ θέσεως τοῦ Βολεροῦ, ² τὸ ὁποῖον ἐπανειλημμένως ἀπαντᾶται εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγὰς, συγγραφεῖς, ἔγγραφα καὶ μολυβδόβουλλα, καὶ τὸ ὁποῖον οἱ παλαιότεροι κακῶς ἐτοποθέτουν.

Πρῶτος καθ' ὅσον γνωρίζω, ὅστις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τοῦ Βολεροῦ, ὑπῆρξεν ὁ J. Leunclavius ³. Οὗτος προσπαθὼν νὰ τοποθετήσῃ τὸ ἐν τοῖς «Τουρκικοῖς χρονικοῖς» ⁴ μνημονευόμενον Bolair, ἐταύτισε τοῦτο πρὸς τὸ Βολερόν ⁵. Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη. Διότι τὸ Bolair ἢ Bulair, ὡς ὀρθῶς παρατήρησεν ὁ Oberhummer ⁶, δὲν εἶναι τὸ Βολερόν, ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν χωρίον Πλαγιάρι εἰς τὸ λαμὸν τῆς Θρακικῆς χερσονήσου. Ὁ Tafel κατόπιν, ⁷ ὅστις καὶ συνεκέντρωσε τὰ πλεῖστα τῶν σχετικῶν χωρίων τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἐθεώρησε τοῦτο πρῶτον ὡς χώραν, ἐτοποθέτησε δὲ εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Ἑβρου ⁸. Ὀλίγον ὁμῶς κατωτέρω, παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ Leunclavius, ἐκφράζει τὴν ὑπόνοιαν μὴ τὸ Βολερόν ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἑβρου, ἥτοι προφανῶς τῆς ἀνατολικῆς. ⁹ Ὁ αὐτὸς βραδύτερον ¹⁰ τὸ το-

¹ Ἀθηνᾶ τ. 35 (1923) σ. 219-225.

² Ἐνθ' ἀν. σ. 222 κέ.

³ J. Leunclavii, *Pandectes historiae turcicae* σ. 410c (MSG 159 στ. 754).

⁴ *Annales Turcici* 414c (MSG αὐτ. στ. 585).

⁵ In his verbis observandum illam Bolairis planitiem Turcis dictam, Praetori Graeciae nostro vocari Bolerum.

⁶ Pauly-Wissowa, *Real. Encycl.* ἐν λ. Βολερόν.

⁷ De viae Egnatae parte orientali. Tubingae 1841 σ. 32 κέ.

⁸ Ἐνθ' ἀν. 33. Intelligis ex his locis Boleri situm. Fuit regio, Maritzae (Hebro) ab occidente contigua, cujus partes Papycium et Lipicem montes fuisse statuo.

⁹ Ἐνθ' ἀν. 36. Anne vero etiam a litore Hebri (Maritzae) sinistro Bolerus patuit?

¹⁰ Tafel-Thomas, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*. Wien 1856 σ. 264a. Bolerus est regio satis fecunda juxta

ποθετεῖ ἀπλῶς εἰς τὸν κατώτερον ῥοῦν τοῦ Ἑβρου, ἐκφράζων ταυτοχρόνως τὴν ἀμφιβολίαν ἂν ὑπῆρξε καὶ ὁμώνυμος πόλις. Ὁ Oberhummer¹ διώρθωσε τὴν γνώμην τοῦ Tafel τοποθετήσας αὐτὸ δυτικῶς τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Ἑβρου. Τὰ τοῦ Tomaschek², εἰς τὰ ὅποια παραπέμπει ὁ Oberhummer δὲν ἠδυνήθην νὰ ἴδω. Τὴν ἀνωτέρω γνώμην ἠκολούθησε καὶ ὁ Μυστακίδης³. Ὁ Schlumberger ἐχαρακτήρισε τὸ Βολερὸν ὡς πόλιν γειτονικὴν τῆς Μοσυνοπόλεως⁴. Ὁ Π. Παπαγεωργίου κατόπιν ἀκολουθῶν ἐσφαλμένας γνώμας περὶ τοποθετήσεως τῆς Μοσυνοπόλεως ἐτοποθέτησε τὸ Βολερὸν περὶ τὴν Ἀμφίπολιν,⁵ τὴν αὐτὴν δὲ γνώμην ἐπανέλαβε καὶ ὁ L. Petit, θεωρήσας αὐτὸ ὡς πόλιν⁶. Μετὰ τούτους ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ πραγματείᾳ μου ἔδειξα ὅτι τὸ Βολερὸν δὲν ἦτο πόλις, ἀλλὰ γεωγραφικὴ περιφέρεια, ὡς ὀρθῶς εἶχεν ἤδη χαρακτηρίσει αὐτὸ ὁ Tafel, καθώρισα δὲ καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ὡς ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν σημερινὴν περίπου Δυτικὴν Θράκην, πλὴν τῆς περιοχῆς τοῦ Ἑβρου, μέχρι περιήκον τῆς σημερινῆς Ἀλεξανδρουπόλεως, οὗ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Μοσυνόπολις. Ἐν ἀγνοίᾳ τῆς γνώμης μου ταύτης ὁ F. Dvornik⁷, παρεξηγῶν τὰ τοῦ Tafel, ἐθεώρησε τὸ Βολερὸν ὡς σταθμὸν τῆς Ἑγνατίας καὶ πόλιν, ἐτοποθέτησε δὲ αὐτὸ μεταξὺ Μάξιμιανουπόλεως καὶ Τραϊανουπόλεως. Μετὰ τοῦτον ὁ Ν. Βέης ἐν τῷ Ἑγκυκλοπαιδικῷ λεξικῷ Ἐλευθερουδάκη ἔκαμε λόγον περὶ αὐτοῦ (ἐν. λ.), χωρὶς ὅμως καὶ νὰ καθορίσῃ τὴν θέσιν του, τὴν ὁποίαν δὲν θεωρεῖ ἀσφαλῶς ὀρισθεῖσαν, τὰ αὐτὰ δὲ περίπου ἐπανέλαβε καὶ ὁ Ἱ. Σαρρῆς ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐλληνικῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ (ἐν. λ.). Τέλος περὶ τὸ Βολερὸν ἠσχολήθη καὶ ὁ Κ. Ἀμαντος ἐν εἰδικῇ πραγματείᾳ.

Hebrum (Maritzam) inferiorem, ubi in mare Aegaeum effunditur. Num hujus nominis urbs extiterit, addubitamus.—Εἰς τὴν γνώμην ταύτην παραπέμπουν καὶ οἱ ἐκδόται τῶν Acta et diplomata Graeca medii aevi Miklosich καὶ Müller ἐν τ. 3,378.

¹ Ἐνθ' ἀν.

² Thrak. II 2,59.61.

³ Γεωγραφικὰ ἄτακτα σ. 30.

⁴ Ἐν Sceaux byzantins inédits ἐν Rev. d. ét. gr. IV (1891) σ. 112 καὶ ἐν τεύθειν Mélanges d'archéologie byzantine 1895 σ. 216: Quant à Voléros, c'était une ville forte voisine de Mosynopolis. Ὡς πόλιν θεωρεῖ τὸ Βολερὸν καὶ ὁ Heisenberg ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀκροπολίτου I 345 ἐν λ.

⁵ Αἱ Σέρραι καὶ τὰ προάστεια ἐν Byz. Zeit. 3,299.

⁶ Typikon de Grégoire l'acourianos ἐν Byz. χρον. XI παράρτ. 1 σ. VIII. Boleros, dont le nom se trouve si souvent associé dans les chartes avec celui de Mosynopolis et dont il faut chercher l'emplacement aux environs d'Amphipolis, le Jénikeui des Turcs, le Néochori des Grecs.

⁷ La vie de Saint Grégoire le Décapolite et les Slaves Macédoniens au IXe siècle. Paris 1926 σ. 366. Bouléros, lieu situé entre Maximianopolis et Traianopolis. Καὶ ἐν σημ. Bouléros était une des stations de la célèbre Via Egnatia.

Οὗτος στηριζόμενος ἐπὶ πλειοτέρων, ἰδίᾳ ἐξ ἐγγράφων εἰδήσεων, κατέληξεν εἰς τὴν ἰδίαν μὲ ἐμὲ γνώμην¹, προσέθεσε δὲ ὅτι θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ ἐπανέλθῃ τὸ ὄνομα εἰς περιφέρειαν τῆς σημερινῆς Δυτικῆς Θράκης. Μετὰ τὴν πραγματείαν ταύτην τοῦ Ἀμάντου τὸ ζήτημα τῆς γεωγραφικῆς ἐν γένει θέσεως τοῦ Βολεροῦ θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ λυθέν. Ἐπειδὴ ὁμως τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα ὄχι μόνον ἐπιτρέπουν τὸν ἀκριβέστερον καὶ ἀναμφισβήτητον καθορισμὸν τῆς θέσεως τῆς ἐν λόγῳ περιοχῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν διοικητικὴν αὐτῆς ἱστορίαν ὅπως οὖν σαφηνίζουν, δὲν νομίζω ἄσκοπον ἅπαξ ἔτι νὰ ἀσχοληθῶ λεπτομερέστερον περὶ αὐτοῦ.

ΑΙ ΠΗΓΑΙ

Συγγραφεῖς.

Διδακτικὰ ὡς πρὸς τὴν θέσιν γενικῶς τοῦ Βολεροῦ χωρία κατὰ χρονολογικὴν ὅπωςδῆποτε σειρὰν εἶναι τὰ ἀκόλουθα.

1) Τὸ παλαιότατον γνωστὸν χωρίον εἶναι τὸ τοῦ Ἰγνατίου διακόνου ἐν τῷ Βίῳ καὶ τοῖς θαύμασι τοῦ ὁσίου πατρὸς Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου², ἔχον κατὰ τὴν ἔκδοσιν Dvornik³ ὡς ἐξῆς:

Εὐλογηθέντες οὖν ἅμωρ τῆς προκειμένης ἐφηπτόμεθα τρίβον. Τῇ Χριστοπόλει οὖν πλησιασάντων ἡμῶν κρατεῖται ὁ σὺν ἐμοὶ Γεώργιος ὑπὸ τῶν τοῦ Καίσαρος ὑπασιπαιτῶν· ἐκεῖ γὰρ τῷ καίσαρι παρὰ βασιλέως καθῆσθαι προσετέτακτο. Γνωστὸς οὖν ἐγὼ τῶν ἀγόντων τυγχάνων λιπαρῶς τούτους ἐζήτουν, καὶ παρακλήσεσι συχναῖς δυσωπήσας τὸν δεσμοῖς κατεχόμενον ἐξειλόμην Γεώργιον.

Ἐντεῦθεν οὖν πρὸς τὸ Βουλερὸν γενομένων ἡμῶν, αὐθις συνεχέσθῃ ὑπὸ τοῦ συνόντος τῷ καίσαρι μαγίστρου Γεώργιος, λέγοντος ἐπιβουλήν τινα παρ' αὐτοῦ πεπονθέναι· ἰκέτης οὖν πάλιν ἐγὼ τῷ μαγίστρῳ καθιστάς, συνεργαζομένης τῆς τοῦ ὁσίου πρὸς τὸ κρεῖττον ἐντεύξεως, τῆς μελλούσης κακώσεως ἐρρησάμην Γεώργιον.

Διελθόντες δὲ τὴν Μαρωνεῖαν καὶ πλοία ἐπιβάντες, παρήλθομεν μεταξὺ τῶν ἐκεῖσε θηρευόντων ἐχθρῶν καὶ διεσώθημεν ἀσινεῖς.

¹ Βολερὸν. Ἑλληνικά Β' (1928) σ. 125 «Ἡ δυτικῶς λοιπὸν τῆς Μαρωνείας χώρα πρὸς τὸν Νέστον εἶναι τὸ Βολερὸν» καὶ ἐν σ. 126 «Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἀνωτέρω χωρίων προκύπτει ὅτι Βολερὸν ἦτο ἡ παρὰ τὸν Νέστον καὶ δὴ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ χώρα».

² Ὁ βίος ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου Ἰωάννου ἐν Μνημείοις ἀγιολογικοῖς. Βενετία 1884 σ. 128 κέ. Τελευταῖον δὲ ὑπὸ τοῦ Dvornik ἐνθ' ἄν.

³ σ. 62 § 19.

Τὰ γεγονότα, εἰς τὰ ὅποια ἀναφέρεται τὸ χωρίον, ἀνήκουν εἰς τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ Θ' αἰῶνος¹. Δεδομένου δὲ ὅτι καὶ ὁ συγγραφεὺς Ἰγνάτιος² εἰς τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἔζησε, δεόν νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Βολεροῦ ἦτο ἤδη τότε γωστόν. Τὸ χωρίον εἶναι ἐκ τῶν διδακτικωτέρων διὰ τὴν θέσιν τοῦ Βολεροῦ, καθ' ὅσον τοποθετεῖ αὐτὸ μεταξὺ Χριστουπόλεως³ καὶ Μαρωνείας. Γνωστοῦ δὲ ὄντος ὅτι ἡ Χριστούπολις εἶναι ἡ σημερινὴ Καβάλλα, εἶναι προφανές ὅτι τὸ Βολερὸν ἐξετείνεται ἀνατολικῶς αὐτῆς, μέχρι τοῦλάχιστον τῆς Μαρωνείας. Λέγω τοῦλάχιστον, διότι ἐκ τοῦ κειμένου δὲν εἶναι σαφές ἂν αὕτη περιλαμβάνετο ἢ ἦτο ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Βολεροῦ.

2) Δευτέρα κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν μνεία τοῦ Βολεροῦ εἶναι ἡ παρὰ Σκυλίτζη-Κεδρηνῶ (Βόνν. II 453, 12 κέ.).

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐλθὼν εἰς Θεσσαλίαν τὰ ἐν αὐτῇ φρούρια ἤδη παρὰ τοῦ Σαμουήλ κατασκαφέντα ἀνωρθώσατο, καὶ τὰ παρὰ τῶν Βουλγάρων κατεχόμενα ἐκπολιορκήσας τοὺς μὲν Βουλγάρους εἰς τὸν λεγόμενον μετόπισσε Βολερὸν, φρουρὰν δὲ ἐν πᾶσι καταλιπὼν ἀξιόμαχον ἐπανήλθεν εἰς τὰ λεγόμενα Βοδηνά.... Καὶ ἐπεὶ μὴ ἐκονοίως παρεδίδοσαν ἑαυτοὺς οἱ ἔνδον, πολιορκίᾳ τοῦτο κατέσχε. Καὶ τούτους ὁμοίως εἰς τὸ Βολερὸν ἀποικίσας, φρουρὰ δὲ τοῦτο ὀχυρωσάμενος ἀξιολόγῳ, ἐπάνεισιν εἰς Θεσσαλονίκην.

Τὸ χωρίον ἀναφέρεται εἰς τὰ περὶ τὸ 1001—1003 γεγονότα. Δεδομένου δὲ ὅτι καὶ ὁ συγγραφεὺς Σκυλίτζης ἔζησε κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, βεβαιοῦται ἀπολύτως ἡ ὑπαρξίς τοῦ ὀνόματος τοῦ Βολεροῦ καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον. Δυστυχῶς ἀπὸ γεωγραφικῆς ἀπόψεως τὸ χωρίον οὐδὲν διδάσκει.

3) Τρίτη ἔρχεται ἡ παρὰ Νικηφόρου Βρυεννίου μνεία (Βόνν. 148, 11 κέ.).

Ὁ Κομνηνὸς δὲ <Ἀλέξιος> διὰ Μακεδονίας καὶ Βουλεροῦ διελθὼν τὸν Στρυμόνα καταλαμβάνει.

Τὸ χωρίον ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ τοῦ Βασιλάκη ἐκστρατείαν τοῦ 1078. Δεδομένου δὲ ὅτι καὶ ὁ συγγραφεὺς ἔζησε κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους (1062—1137), ἡ μνεία δεόν νὰ ταχθῇ εἰς τὸν ΙΑ' μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Τὸ χωρίον εἶναι διδακτικὸν καὶ ἀπὸ γεωγραφικῆς ἀπόψεως. Ὁ Κομνηνὸς ἀναχωρεῖ ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ἥτις ἦτο

¹ Dvornik ἐνθ' ἀν. σ. 38.

² Περὶ αὐτοῦ βλ. Dvornik ἐνθ' ἀν. σ. 15 καὶ Krumbacher, Gesch. d. byz. Literatur² σ. 716 κέ.

³ Βλ. Tafel, De via Egnatia II σ. 13 κέ.

ἡ πρωτεύουσα τοῦ θέματος τῆς Μακεδονίας¹, διελθὼν δὲ διὰ ταύτης καὶ διὰ τοῦ Βολεροῦ φθάνει εἰς τὸν Στρυμόνα. Κατὰ ταῦτα τὸ Βολερὸν ἀποτελεῖ χώραν καὶ ὄχι πόλιν, ἀντίστοιχον πρὸς τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας καὶ κειμένην μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Στρυμόνος, δηλαδὴ τοῦ θέματος τοῦ Στρυμόνος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὁδός, ἡ ἄγουσα ἐξ Ἀδριανουπόλεως πρὸς τὸν Στρυμόνα, διέρχεται διὰ τῆς σημερινῆς Λυτικῆς Θράκης ἔπεται ὅτι τὸ Βολερὸν, τὸ κείμενον μεταξὺ τοῦ θέματος τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ θέματος τοῦ Στρυμόνος, ἀντιστοιχεῖ περίπου πρὸς τὴν σημερινήν περιφέρειαν τοῦ νομοῦ Ῥοδόπης, δηλαδὴ τὴν πεδιάδα τῆς Κομοτινῆς καὶ Ξάνθης. Ἀκριβέστερον τὰ ἀνατολικά καὶ δυτικά ὅρια ἐκ τοῦ χωρίου τούτου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῶσι.

4) Τετάρτη χρονολογικῶς ἔρχεται ἡ παρὰ Νικήτα τῷ Χωνιάτῃ μνεία (Βόνν. 467,17 κέ.).

Τὸ μὲν γὰρ τὴν τῶν Θετιαλῶν προκαθημένην πόλιν εἰάθη φρουρεῖν καὶ ἔμενε κατὰ χώραν μετὰ νηῶν ταχυναυτουσῶν, τὸ δὲ τὰς Σέρρας ἔκειρε περιτὸν ἀδεῶς· τὸ δὲ τρίτον τοῦ πρόσω ἐχόμενον οὐδ' αὐτὸ καθαρῶς ἦν ἀδιαίρετον, ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ Στρυμόνος ἔπινε καὶ ἐλούετο, φθειρόν τὰ κατ' Ἀμφίπολιν, ὁ δὲ προπορευόμενον γεγηθὸς καὶ οἷον προαρπάζον τὴν εἰς τὴν βασιλεύουσαν εἴσοδον κατὰ Μοσυνόπολιν ἱστορατοπεδεύετο. Ἀεὶ δὲ νικῶντες καὶ μηδένα τὸν ἐς χεῖρας ἔχοντες ἐπιόντα ἀπερισκέπτους ἔδρων τὰς ἐκδρομὰς καὶ κατὰ ἴλας ἀποδιίσταντο, καὶ ἄλλος ἄλλοθι, ὥσπερ ἐκάστῳ φίλον, ἀπεσκεδάννυντο, εἴ ποτε δεήσειεν ἐξιέναι τῆς Μοσυνοπόλεως ἐπὶ ληϊσμῷ καὶ τῷ τὰ ἐπιτήδεια εἰσενέγκασθαι. Φυλάξας τοίνυν ὁ στρατηγὸς Βρανᾶς τὰ παρὰ τῶν βαρβάρων ὧδέ πη γινόμενα, τὴν στρατιὰν ἐπάγει κατὰ καιρόν, μόλις πείσας ἀποστήναι μικρὸν τῶν ὁρέων καὶ βαδίσαι ποτὲ καὶ πεδῖον ἱππήλατον. Καὶ ὥς ἤνυσάν τι χρηστὸν ἐκ πρώτης ὁρμῆς καὶ μοῖραν ἐτρέψαντο τῶν ἀντιπάλων, τὸν τῶν Μυρμιδόνων μῦθον ἔργοις αὐτοῖς ἐπιστώσαντο, αἴφνης εἰς ἀγαθοὺς ἄνδρας μετατεθέντες καὶ αἰεὶ τὸν ὀπισθεν κτείνοντες. Συνέβη δ' ἐπιταθῆναι τὴν τῶν πολεμίων ἐπιδίωξιν καὶ κατὰ Μοσυνόπολιν αὐτήν. Εὐτυχῶς δὲ καὶ τοῖς ἐφεξῆς προσπλάκέντες ἐπιτίθενται καὶ τοῖς τοῦ πολίσματος ἐνδοθι. Ἀμέλει καὶ τὰς πύλας παρὰ τῶν πολεμίων φρουρουμένας (ἤδη γὰρ φόβος καὶ φρικιασμός αὐτοὺς περιέκχυτο σώματος) παραδόντες πυρί, εἰσπεπηδηκότες ἔσωθεν ἐνεισιτῶντο ταῖς σφαγαῖς, ἐπὶ μακρὸν ἀπρόσοιτοι ὄντες καρυκευμάτων ἀρεϊκῶν.

Αὐτόδι ὁ κῶδιξ Β (468,7) παρέχει τὰ ἐξῆς·

Ὡς δὲ καὶ ὁ Βρανᾶς μετὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ περὶ τὰ ὄρη καὶ τὰ βουνὰ τοῦ Β ο λ ε ρ ο ῦ ἔφθασεν· οὐ γὰρ ἐθάρρει τὸν πόλεμον φανερώς περὶ τὸν κάμπον ποιῆσαι, κατενόησε δὲ καὶ τοὺς Φράγγους οὕτως ἀσυντάκτως ἐξερχο-

¹ Βλ. Tafel, ἐνθ' ἀν. II σ. 33.

μένους, δημηγορεῖ καὶ διεγείρει τὸ στράτευμα ὀλίγον ἀπὸ τῶν βουνῶν ἐπὶ τὸν κάμπον κατελθεῖν καὶ συμμῖξαι τοῖς βαρβάροις αὐτοῖς.

Τὰ χωρία ἀναφέρονται εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Νορμανδῶν γεγονότα τοῦ 1185, τῶν ὁποίων σύγχρονος εἶναι καὶ ὁ συγγραφεύς. Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ δὲ τῶν δύο προκύπτουν τὰ ἑξῆς πορίσματα. Πρῶτον ὅτι ἐν τῇ ἀπὸ Θεσσαλονίκης πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁδῷ, ἣτις ἀποτελεῖ τμήμα τῆς Ἑγνατίας, μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην πρώτη σπουδαία πόλις ἔρχονται αἱ Σέρραι καὶ μετ' αὐτὴν δευτέρα ἡ Μοσυνόπολις, τὴν ὁποίαν καὶ καταλαμβάνουν οἱ Νορμανδοί, καὶ δεύτερον ὅτι περὶ τὴν Μοσυνόπολιν ἐκτείνονται τὰ ὄρη καὶ τὰ βουνὰ τοῦ Βολεροῦ. Ἄρα τοῦτο δὲν εἶναι πόλις, ἀλλὰ περιοχὴ, ἥς πρωτεύουσα πόλις φαίνεται ἡ Μοσυνόπολις. Δεδομένου δὲ ὅτι αὕτη ἔκειτο πέντε περίπου χιλιόμετρα δυτικώτερον τῆς σημερινῆς Κομοτινῆς, ἔνθα καὶ σώζονται τὰ ἑρείτιά της¹, ὡς Βολερὸν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ περὶ αὐτὴν περιοχὴ. Ὡς πρὸς τὰ ἀνατολικά καὶ τὰ δυτικά ὄρια καὶ ἐκ τῶν χωρίων τούτων οὐδὲν διδασκόμεθα.

Εἰς τὰ αὐτὰ γεγονότα ἀναφέρονται καὶ οἱ ἀκόλουθοι στίχοι τοῦ Ἐφραίμ (Βόνν. σ. 221).

5349 Οὗτος <ὁ Ἀνδρόνικος> στενά οἱ καθορῶν πανταχόθεν
 πράγματα συμβαίνοντα, δύσκολα πάνυ,
 ἐκ σικελικῶν δυσμάχων στρατευμάτων,
 ἅπερ παρεστήσατο Θεσσαλονίκην,
 ὥς ἄνθρωπον εἴρηκεν ἱστορεῖν φθάσαν,
 καὶ μέχρι Σεργῶν καὶ Βολεροῦ πεφθάκει.

Καὶ κατωτέρω σ. 234.

5689 Ἦν δ', ὥς ἔφην, στράτευμα Σικελῶν ἄνω
 πόλεις ἐπὶ δ' ὤμαϊκὰς καὶ τρύχον.
 Σέρρας μὲν ἐμαύρωσε Στρυμόνος τόπους,
 Ἀμφίπολιν δὲ τειχομαχία πόλιν
 ἤδη παρεστήσαντο σὺν τοῖς ἐν κύκλῳ.
 Εἶλθον Βολερόν, Μοσυνόπολιν πόλιν,
 καὶ τὴν βασιλεύουσαν αἰρήσειν πόλιν
 ὥς νοσσιὰν ἔρημον ᾤοντ' αὐτίκα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω διδάκτικοί εἶναι οἱ στίχοι 5691 καὶ 5694. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος θέτει εἰς σχέσιν τὰς Σέρρας πρὸς τὴν περιφέρειαν τοῦ Στρυμόνος, ἣτις, ὥς γνωστόν, ἀπετέλει ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ἴδιον θέμα, ὁ δὲ δεύτερος τὸ Βολερὸν πρὸς τὴν Μοσυνόπολιν. Ἐκ τούτων εὐκόλως δύναται νὰ συνα-

¹ Tafel, ἐνθ' ἀν. σ. 22 κέ. Βλ. καὶ Σ. Π. Κυριακίδου, Θρακικαὶ παραδόσεις ἐν Ἡμερολ. Μεγάλης Ἑλλάδος 1922 σ. 244.

γάγη τις τὸ συμπέρασμα ὅτι τοῦ μὲν θέματος τοῦ Στρυμόνος πρωτεύουσα πόλις ἦσαν αἱ Σέρραι, τῆς δὲ περιοχῆς τοῦ Βολεροῦ ἡ Μοσυνόπολις.

5) Πέμπτη ἔρχεται ἡ παρὰ τῷ αὐτῷ Ἐφραίμ μνεία (Βόνν. σ. 264).

6473 Ἀφίσταται δὲ τοῦ κράτους Ῥωμαῖδος
 πρόσφυξ Ἰβαγκός, ὢν ἐν Φιλίππου πόλει,
 καὶ πλεῖστα δεινῶν Αὔσονας κατειργάκει,
 καὶ στρατιὰν ἤκτησεν αὐτῶν πολλάκις,
 ἐλὼν πρωτοστράτωρα Καμινύτην μάχη.
 ἐπιδραμὼν δὲ καὶ πόλεις Ῥωμαῖδος
 τὰς πρὸς Βολερόν μέχρις αὐτῆς Ξανθείας,
 καὶ πάντα Μυσῶν, ἧ φασί, λείαν δράσας.

Τὸ χωρίον, ὥς εἶναι προφανές, περιγράφει τὰ τῆς ἀποστασίας τοῦ Βουλγάρου Ἰβαγκοῦ, γενομένης τῷ 1200, εἶναι δὲ γεωγραφικῶς διδακτικόν, διότι ἀναφέρει καὶ ἄλλην πλὴν τῆς γνωστῆς Μοσυνοπόλεως πόλιν τοῦ Βολεροῦ, τὴν Ξάνθειαν, ἣτις, ὥς ἐξάγεται ἐκ τῆς φράσεως μέχρις αὐτῆς Ξανθείας, νοεῖται ἀπὸ τοῦ στιχοπλόκου χρονογράφου ὥς κειμένη περὶ τὸ δυτικὸν πέρασ τοῦ Βολεροῦ.

6) Ἑκτη εἶναι ἡ παρ' Ἀκροπολίτη μνεία (Βόνν. σ. 46,8. Heisenberg I 42,23).

Ἐπεὶ καὶ γὰρ κατ' αὐτῶν κατόπιν ἐχώρει, πάντες ἀναιματὶ τούτῳ ὑπέπιπτον, καὶ γίνεται μὲν ὑπ' αὐτὸν ἡ Ἀδριανοῦ, ἐκ τοῦ σχεδὸν δὲ καὶ τὸ Διδυμότειχον, εἶτα Βολερόν ἅπαν, Σέρραι, Πελαγονία καὶ Πρίλαπος καὶ τὰ πέριξ τούτων. *

Τὸ χωρίον ἀναφέρεται εἰς τὰς μετὰ τὴν παρὰ τὴν Κολοκοτινίτζαν νίκην κατακτήσεις τοῦ Βουλγάρου τσάρου Ἰωάννου τοῦ Ἀσάν τῷ 1230, τῶν ὁποίων σύγχρονος εἶναι καὶ ὁ συγγραφεύς. Καὶ ἐδῶ τὸ Βολερόν τοποθετεῖται μεταξὺ Διδυμοτείχου καὶ Σερρών· ὅτι δὲ πρόκειται περὶ περιοχῆς καὶ ὄχι περὶ πόλεως φαίνεται ἐκ τῆς χρήσεως τῆς λέξεως ἅπαν, ἣτις δὲν θὰ ἠδύνατο γὰρ χρησιμοποιηθῇ προκειμένου περὶ πόλεως¹.

Εἰς τὰ αὐτὰ γεγονότα ἀναφέρονται καὶ τὰ τοῦ Ἐφραίμ (Βόνν. σ. 325).

8085 Τὴν Ἀδριανοῦ παραλαμβάνει πόλιν,
 μεθ' ἣν Διδυμότειχον ἀσφαλῆ πόλιν,
 ἔπειτα Θράκην, Μακεδονίαν ὅλην,

¹ Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν τῇ Ἐπιτομῇ τοῦ Ἀκροπολίτου (Heisenberg I 229,9). Τὰ αὐτὰ δὲ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ ἀνώνυμος χρονογράφος τοῦ Σάθα (Σύνοψις χρονική. Μεσ. Βιβλ. 7,474,29) ἀντιγράφων τὸν Ἀκροπολίτην.

*Βολερόν εἶλε καὶ Ξάνθειαν καὶ Σέρρας,
ἄστυ Πριλάπου, Πελαγονίας πλάτη
σὺν τοῖς πέριξ ἅπασι χωρίοις τόποις.*

Τὸ χωρίον εἶναι ἄξιον προσοχῆς διὰ τὴν μνείαν τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, αἵτινες ἐνταῦθα νοοῦνται ὡς τὰ τότε γνωστὰ θέματα, ὧν τὸ μὲν τῆς Θράκης εἶναι τὸ ἀνατολικώτερον καὶ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ δὲ τῆς Μακεδονίας τὸ δυτικώτερον μὲ κέντρον τὴν Ἀδριανούπολιν. Πρὸς δυσμὰς τούτου ἔκειτο καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ Βολερόυ.

7) Ἐβδόμη εἶναι ἡ ἐν ταῖς προσθήκαις τοῦ Θεοδώρου τοῦ Σκουταριώτου εἰς Γεώργιον Ἀκροπολίτην (Heisenberg I 293 κέ.).

Ἦκουσε γὰρ ἔρχεσθαι πρὸς αὐτὸν τὴν βασίλισσαν Θεοδώραν, τὴν τοῦ δεσπότης Μιχαὴλ σύζυγον· ἡ καὶ καθ' ὁδὸν τούτῳ ἐπήντησε περὶ τὸ Βολερόν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Λεντζᾶ, ὅπου καὶ τὴν ὑψωσιν τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἐφορτάσαμεν, ἐκεῖσε τρεῖς ἡμέρας ἐγκατερέησαντες.

Τὸ χωρίον ἀναφέρεται εἰς τὴν συνάντησιν τῆς Θεοδώρας, συζύγου τοῦ δεσπότης Μιχαήλ, μετὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Β' χάριν τοῦ συνοικεσίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιχαήλ Νικηφόρου μετὰ τῆς Μαρίας, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως¹. Ἡ συνάντησις ἐγένετο τῷ 1257. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀναχωρῶν ἐκ τῆς περὶ τὸν Ἐργίνην ποταμὸν στρατοπεδείας αὐτοῦ², προχωρεῖ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, καθ' ὃν χρόνον ἡ σύζυγος τοῦ δεσπότης ἐκκινήσασα ἐκ Θεσσαλονίκης ἤρχετο πρὸς συνάντησιν αὐτοῦ, ἥτις καὶ ἐγένεν εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ Ἐργίνης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης κείμενον Βολερόν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔκειτο καὶ τὸ κτῆμα τοῦ Λεντζᾶ³.

8) Ὀγδὴ ἐπίσης ἡ παρ' Ἀκροπολίτη (Βόνν. 173. Heisenberg I 161 κέ. Ἐπιτομὴ Heis. σ. 267).

Οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Λατῖνοι καὶ ὁ ἐν αὐτῇ τάχα βασιλεύων Βαλδουῖνος προεβίαν ἔστειλαν πρὸς τὸν βασιλέα, ὑπέρογκά τινα ζητοῦντες καὶ ἀτόπων ὄντα ἐγγύς.... Καὶ πρῶτον μὲν ἤρξαντο ἀπὸ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης ποιεῖσθαι τὴν ζήτησιν, ἵνα παράσχη ταύτην τούτοις ὁ βασιλεὺς καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην χώραν ἄχρι καὶ τῆς Κωνσταντίνου αὐτῆς. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν τοιούτων ἀκροασάμενος ἀστειότερον πρὸς σφᾶς τὸν ἀπόλογον ἐποιήσατο, ὡς «ἡ πόλις αὕτη πατρίς μου οἷον τυγχάνει... πῶς οὖν δεόν ἐστὶ ταύτην τὴν πόλιν ἔξω τῆς ἐμῆς τυγχάνειν ἀρχῆς;».... «οὐκοῦν» ἔφησαν, «ὦ βασιλεῦ, παραχώρησον ἡμῖν ἐκ τῶν Σερρῶν αὐτῶν κατασχεῖν τὰ λοιπά».

¹ Heisenberg I 134,3 κέ.

² Heisenberg 126,25 (Βόνν. 134).

³ Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ἡ Σύνοψις χρονικὴ ἐνθ' ἀν. 526,26 κέ.

Καὶ ὁ βασιλεὺς· «οὐδ' αὐτὴν μοι προσήκουσαν ποιεῖσθε τὴν ζήτησιν. Πρώτως γὰρ ἐν αὐτῇ πρὸς τοῦ μακαρίτου βασιλέως τοῦ θείου μου ἡγεμονεύειν χώρας ἡρξάμην, καὶ πρώτως ἐν αὐτῇ ἐστρατήγησα, καὶ φιλῶ τὸν τόπον ὡς σύνηθες ἔδαφος. Οὐ χρεὼν γοῦν οὐδὲ ταύτην τὴν πόλιν καταλιπεῖν». Εὐχερῶς γοῦν οἱ πρέσβεις ἐκ τόπου μετεπήδων εἰς τόπον, καὶ μηδὲν ἔχοντες, εἰ καὶ τι λάβοιεν, ἀγαπᾶν ὡς κερδήσαντες καὶ «ὦ βασιλεῦ,» ἀντεῖπον, «καὶ δὲς ἡμῖν ἐκ τοῦ Βολεροῦ τὰ μέχρις ἡμῶν». Καὶ ὁ βασιλεὺς· «ἐν τούτοις | τοῖς τόποις ἐθήρευσα πολλάκις, καὶ σχεδὸν τὸ καλῶς χρᾶσθαι ταῖς θήραις ἐν τούτοις μεμάθηκα, καὶ οὐ μοι κέκριται ἄξιον τοῦτον ἀφεῖναι τὸν χώρον, ἐνθα καὶ πάλιν ἀγαπῶ θηρεύειν καὶ ἄγραις ζώων ἐφήδεσθαι».

Τὸ χωρίον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει τοῦ Μιχαήλ τοῦ Παλαιολόγου εἰς αὐτοκράτορα πρεσβείαν τῶν Λατίνων τῷ 1259, δι' ἧς οὗτοι ματαίως ἐζήτησαν ἑδαφικὰς παραχωρήσεις, πρῶτον ὁλόκληρον τὴν ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι Κωνσταντινουπόλεως χώραν, δεύτερον τὴν ἀπὸ Σερρών καὶ ἑφεξῆς καὶ τέλος τοῦλάχιστον τὴν ἀπὸ Βολεροῦ καὶ ἐξῆς¹. Καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου προκύπτει σαφῶς ὅτι τὸ Βολερὸν ἀποτελεῖ περιοχὴν, κειμένην ἀνατολικῶς τῶν Σερρῶν. Ὅτι δὲ πρόκειται περὶ χώρας καὶ ὄχι πόλεως, ὡς νομίζει καὶ ὁ Heisenberg,² φαίνεται ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ὁ Παλαιολόγος. Διότι περὶ μὲν Θεσσαλονίκης καὶ Σερρῶν προκειμένου ὁμιλεῖ ὡς περὶ πόλεων, ἐνῶ περὶ τοῦ Βολεροῦ ὡς περὶ χώρας, ὅπου ἔμαθε νὰ θηρεύῃ. Ἀξιὸν προσοχῆς εἶναι ἐπίσης ὅτι γίνεται μνεία τῶν τριῶν μόνον τόπων, τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν καὶ τοῦ Βολεροῦ, πράγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι πρόκειται περὶ καθωρισμένων διοικητικῶν περιοχῶν. Περὶ τῶν Σερρῶν μάλιστα λέγεται ὅτι εἶναι καὶ ἔδρα στρατηγοῦ.

9) Ἐνάτη εἶναι ἡ παρὰ Παχυμέρει (Βόνν. II 636 κέ. Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος 7,32).

Ἐκεῖ τοὺς ἐς φυλακὴν αὐτάρκη λιπόντες <Ἀμογάβαροι> ὅλοι ὁντῆρι ἐπὶ Αἶνον καὶ Μεγαρίσιον γίνονται, ὅπου καὶ ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐνδείας προσβάλλοντες καὶ ὀυφοκινδύνως μαχόμενοι οὐδὲν ἦτιον παρὰ τῶν προσχώρων ἐζημιοῦντο. Καὶ πύστις ἦν πιστευομένη | ἐνίοις, καὶ τοῖς δοκοῦσι τῶν ἀκουόντων, ὡς τοῦ ποταμοῦ τῆς Μαρίτζης τὸ πολὺ τοῦ ὕδατος πρὸς θάλασσαν ἀποπιτύσσοντος καὶ βατοῦ ποσὺς γενομένου ποσὶ πρὸς Βολερὸν διαπεραιωθήσονται ὅθεν καὶ πολλοὶ προφθάνοντες ἐξέρκουν ἐκεῖθεν καὶ τοῖς φρουρίοις ἐγκατεβύοντο, ὡς προνομῆς τύπον ἔχειν καὶ ἐν τόπον οὕτω τινὶ προενομεύσαν.

¹ Τὰ αὐτὰ καὶ ἡ Σύνοψις χρονικὴ ἐνθ' ἀν. σ. 540,28 κέ.

² Ἐνθ' ἀν. σ. 345. Βολερὸν oppidum.

Καὶ ὀλίγον κατωτέρω (σ. 639,9).

"Οθεν καὶ μικράς τινας νῆας ἐξειτοιμασάμενοι <οἱ τὴν Αἶνον πολιορκοῦντες Ἀμογάβαροι> ἐς τὸ πέραν κατήπειγον τῆς Μαρίτζης, ἐφ' ᾧ περ ἐκ Βολεροῦ σιταρκοῖντο.

Ἀμφότερα τὰ χωρία ἀναφέρονται εἰς τὰ γεγονότα τῆς Καταλανικῆς ἐταιρείας τοῦ 1308. Οἱ ἀποτελοῦντες ταύτην, πιεζόμενοι ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφίμων, ὁρμώμενοι ἐκ Καλλιπόλεως προσεπάθησαν νὰ καταλάβωσι τὴν Αἶνον, ἵνα ἐκεῖθεν διαβαίνοντες εἰς τὴν δυτικῶς τοῦ Ἑβρου χώραν, ἣτις ἦτο εἰσέτι ἄθικτος, προμηθεύωνται διὰ λεηλασιῶν τρόφιμα. Κατὰ τὰ χωρία ἡ πέραν καὶ δυτικῶς τοῦ Ἑβρου χώρα αὕτη εἶναι τὸ Βολερόν. Εἶναι δὲ ταῦτα κατὰ τοῦτο ἀξιοσημεῖωτα, καθ' ὅσον φαίνονται ὅτι μᾶς δίδουν τὰ ἀνατολικά ὄρια τοῦ Βολεροῦ, τὰ ὁποῖα κατ' αὐτά, ὡς ἐπίστευσε καὶ ὁ Tafel,¹ εἶναι ἡ δυτικὴ ὄχθη τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Ἑβρου. Ἴσως ὅμως ὁ Παχυμέρης νὰ μὴ ἀκριβολογῇ ἀπολύτως ἐνταῦθα. Περὶ τούτου θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

10) Δεκάτη ἔρχεται ἡ παρὰ Γρηγορῆ (Βόνν. III 564).

Ἰσταμένον γὰρ ἤδη τοῦ θέρους, καὶ τῶν ἀσταχύων προκαλουμένων τοὺς θεριστὰς καὶ ἀμαλλοδέτας, τετρακισχιλίους ἱππέας βαρβάρους ἀνειληφῶς πεμθέντας παρὰ τοῦ Ὑρκανοῦ τοῦ γαμβροῦ Ματθαῖος ὁ βασιλεὺς ὁ τοῦ Καντακουζηνοῦ υἱός, καὶ εἴ τινες εἶεν τῇ αὐτοῦ βασιλίδι ὑπέειποντες στρατιῶται Ῥωμαῖοι περὶ τὸ Βολερόν, καὶ διαβάς τὰς περὶ Χριστούπολιν ἑσπενωμένας παρόδους, ἐληΐζετο τὰ ἐπέκεινα Φιλίππων ἄσπεα, μᾶλλον δ' ὅσα περίοικα τούτοις χωρία Ῥωμαίων μὲν ὄντα, ὑπήκοα δὲ Τριβαλλοῖς ἐκ πολλοῦ. Ὁ προεγνωκός τοῦ τὴν χώραν ἐκείνην τηνικαῦτα διέποντος Τριβαλλοῦ, καὶ ἀντιστάντος ἐν ὅπλοις, ἠτιήθη κατὰ κράτος Ματθαῖος ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐάλω μὲν αὐτὸς ζῶν, ἐάλωσαν δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ σχεδὸν ἅπαντες, ὅσοι μὴ ξίφους ἔργον ἐν τῇ μάχῃ γεγέννηται. Τοῦτο μαθὼν ὁ βασιλεὺς ἄρας ἐκ Λέσβου, ἐνθα τηνικαῦτα τὴν ναυτικὴν διανέπανε δύναμιν καὶ τὰ πρὸς πολιορκίαν Φωκέων συντείνοντα ἡτοιμάζετό τε καὶ προηυτρέπιζε, πλήρεις ἰστίοις καταίρει εἰς τὰ πέριξ Ἀβδήρων ἐπίνεια καὶ πρόσβεις ἐκεῖθεν πεπομφῶς τῷ τὸν Ματθαῖον κατέχοντι δέσμιον Τριβαλλῶ, καὶ φιλίαν δούς καὶ λαβῶν, καὶ δώροισι οὐ μικροῖς φιλοφρονησάμενος, εἴληφε. Καὶ αὐτὸν μὲν δέσμιον πρὸς Τένεδον πέμπει τὴν νῆσον ὁμοῦ τῇ συζύγῳ, τὰ δὲ τέκνα φυλάττειν παρέχει τῷ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρῷ Λατίνῳ, τῷ τηνικαῦτα Λέσβου τῆς νήσου ἐπιτροπεύοντι. Ἐφθῇ γὰρ πολέμου προειληφώς ὁ βασιλεὺς καὶ τὴν Γρατιανοῦ πόλιν, ἐν ᾗ καὶ ἡ Ματθαίου μετὰ τῶν τέκνων ὦκει γυνή.

¹ De via Egnatia II σ. 33.

Τὸ χωρίον ἀναφέρεται εἰς τὰ περὶ τὸ 1358 γεγονότα,¹ τὴν σύλληψιν δηλονότι τοῦ Ματθαίου τοῦ Καντακουζηνοῦ ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ τὴν κατάληψιν τῶν χωρῶν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ε' τοῦ Παλαιολόγου. Τὸ χωρίον, ἐν συνδυασμῷ μάλιστα πρὸς ὅσα σχετικὰ ἀφηγεῖται ὁ Καντακουζηνός, εἶναι σπουδαιότατον διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τοῦ Βολεροῦ. Κατ' αὐτὸ ἡ βασιλεία τοῦ Ματθαίου ἐκτείνεται εἰς τὸ Βολερόν, τοῦ ὁποίου οἱ στρατιῶται ὑπακούουσιν εἰς αὐτόν. Ἐξ αὐτοῦ ὁρμώμενος διαβαίνει τὰ περὶ τὴν Χριστούπολιν στενά, ἵνα εἰσβάλῃ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Σερβῶν κατεχομένην περιοχὴν τῶν Σερρῶν. Ἐκεῖτο ἄρα τοῦτο ἀνατολικώτερον τῆς Χριστουπόλεως, ἥτοι τῆς σημερινῆς, ὥς εἵπομεν, Κα-

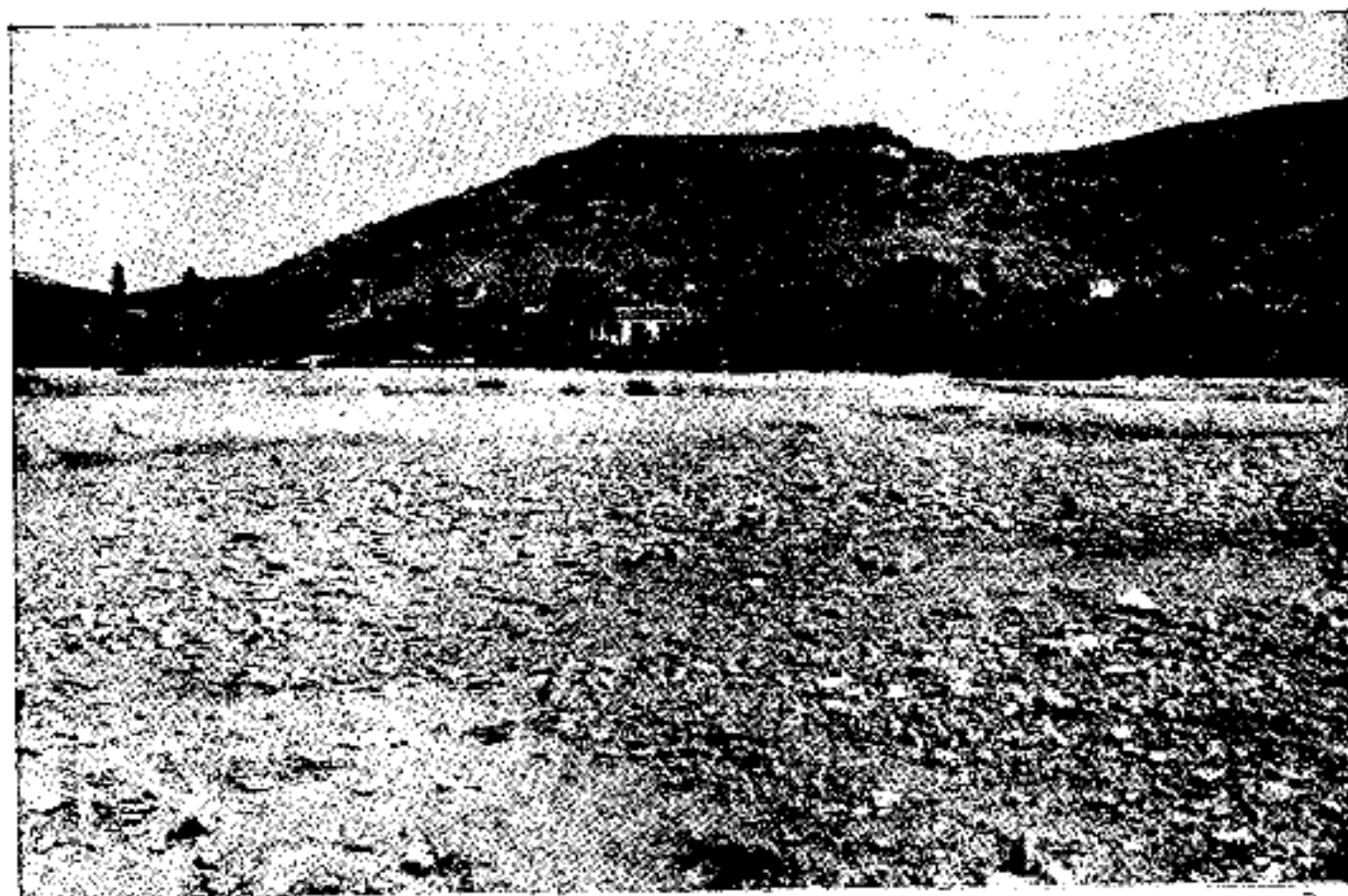
Τὰ τείχη τῆς Κομοτινῆς.]

βάλλας. Φυσικὰ δ' ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Βολεροῦ ἔπρεπε νὰ κεῖται καὶ ἡ Γραπιανοῦ, ὅπου ὁ Ματθαῖος εἶχε τὴν οἰκογένειάν του, ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ τὰ Ἀβδηρα ἐπίνεια, ἐξ ὧν ὁρμώμενος ὁ Ἰωάννης κατέλαβε τὰς χώρας τοῦ Ματθαίου.

Ποῖαι ἄλλαι πόλεις ἔκειντο ἐντὸς τοῦ Βολεροῦ μᾶς λέγει ὁ Καντακουζηνός ἀφηγούμενος τὰ αὐτὰ γεγονότα (Βόνν. III 331).

¹ Κατὰ τὸν Muralet. Οἱ ἐκδόται τοῦ Καντακουζηνοῦ σημειοῦσι ὡς ἔτος τὸ 1355.

«Παλαιολόγος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις τοῦ Ὁρχάνη ἔνεκα παιδὸς περὶ Τένεδον τριήρεσι διατρίβων, ἐπεὶ πύθοιτο τὰ κατὰ Ματθαῖον τὸν βασιλέα, ἄρας, ὥς εἶχε τάχους, ἦκεν εἰς Περιθεώριον κάκειθεν εἰς Κουμουτζηνά, προσχωρήσαντα ἐτοίμως. Ἐπειτα καὶ τὴν Γρατιανοῦ πόλιν εἶλεν ἐλθὼν, οὐδενὸς ἀνθισταμένου. . . Ἐν ἣ καὶ βασιλίδος τῆς Εἰρήνης ἅμα δυοῖν υἱέσι καὶ τοσαύταις θυγατράσι κύριος γενόμενος. . . εἰς Τένεδον ἐξέπεμψε τὴν νῆσον. Αὐτὸς δὲ τῇ πόλει ἐπιστήσας ἄρχοντα καὶ τᾶλλα εὖ διοικησάμενος, εἰς Περιθεώριον ἐπανελθὼν, πρεσβείαν πρὸς Βοϊχναν ἐποίητο αὐθις ἐπανήκοντα ἤδη ἐκ Φερῶν. . . » Ὡστε τὸ Περιθεώριον μὲν ἦτο τὸ παρὰ τὰ Ἀβδηρα ἐπίνειον¹ ὅπου ἀπεβιβάσθη ὁ Ἰωάννης ὁ

Γ Ὁ ὄχυρὸς λόφος τῆς Γρατιανοῦ.

Ε', τὰ Κουμουτζηνά δὲ καὶ ἡ Γρατιανοῦ, αἱ πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ἤρχεν ὁ Ματθαῖος, ὧν ἡ δευτέρα ἐχρησίμευεν ὡς πρωτεύουσα αὐ-

¹ Ἐκτὸς τοῦ Περιθεωρίου ἄλλος παράλιος τόπος ἐν τῷ Βολερῷ μνημονεύεται ἡ Ποροῦ, ἡ σημερινή δηλαδὴ Μπουροῦ, ἐνθα τὸ ἰχθυοτροφεῖον. Περβλ. Καντακουζηνὸν I 470,22. «Συμβέβηκε δὲ βασιλέα τε κατὰ τὰ Κουμουτζηνά πόλισμα τῆς Θράκης οὐ πολὺ ἀπφικισμένον τῆς θαλάσσης αὐλίσασθαι τὴν νύκτα, καὶ Ἀμοῦρ κατὰ τὴν Ποροῦν παράλιον τῆς Θράκης χώραν καταντικρὺ Κουμουτζηνῶν τὴν ἀπόβασιν ποιήσασθαι».

τοῦ προφανῶς διὰ τὴν ὀχυρότητα¹. Ἡ παλαιὰ Μοσυνόπολις, πρὸς ἣν συνάπτουσι τὸ Βολερὸν αἱ παλαιότεραι εἰδήσεις δὲν ὑφίστατο πλεόν. Ὁ Καντακουζηνὸς δὲν εὔρε παρὰ τὰ ἐρείπια αὐτῆς². Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πόλεων τὸ μὲν Περιθεώριον ἔκειτο ἐκεῖ, ὅπου σήμερον τὰ ἐρείπια τοῦ κάστρου, τοῦ ὀνομαζομένου Μπουροῦ - Καλέ, ἦτοι εἰς τὸ βάθος τῆς Βιστονίδος³, τὰ Κουμουτζηνὰ εἶναι ἡ σημερινὴ Γκιουμουρτζίνα ἢ Κομοτινή, ἣτις μέχρι πρό τινων ἐτῶν διέσωζεν ἄρτια σχεδὸν τὰ τεῖχη της, τῆς δὲ ὀχυρᾶς Γρατιανοῦ τὰ ἐρείπια σφίζονται ἀνωθεν τοῦ χωρίου Γριτζάν Ἀσάρ⁴, δίωρον περίπου ἀπέχοντος πρὸς τὰ ΒΑ τῶν Κουμουτζηνῶν. Κατὰ ταῦτα τὸ κέντρον τοῦ Βολεροῦ ἀπετέλει ἡ περὶ τὴν σημερινὴν Κομοτινὴν χώρα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ λόγιος συγγραφεύς, ὅστις ἀποφεύγει πολλάκις τὰ σύγχρονα γεωγραφικὰ ὀνόματα προτιμῶν ἀντ' αὐτῶν τὰ ἀρχαῖα ἢ ἐξηραϊσμένα, δὲν ὀνομάζει πουθενὰ τὸ Βολερὸν μὲ τὸ ὄνομά του, ὑποκρύπτεται ὅμως τοῦτο ὑπὸ τὸ ὄνομα Χαλκιδικὴ ἢ, ὅπως ὑπὸ τὸ ὄνομα Μυγδονία ὑποκρύπτεται ἡ περιφέρεια Σερρῶν ἢ Στρυμόνος⁵.

¹ Καντακουζηνὸς Βόνν. II 422,5 κέ. Αὐτὸς δὲ γενόμενος πρὸς τὴν Χαλκιδικήν, τὴν Γρατιανοῦ πόλιν ἐπολιόρκει οὖσαν οὐ μεγάλην, ὀχυροτάτην δὲ ἔκ τε φύσεως τοῦ τόπου καὶ τῶν τειχῶν τῆς κατασκευῆς, ἄλλως δὲ εὐφυῶς πρὸς πάντα ἔχουσαν καὶ ὥσπερ μητρόπολιν οὖσαν τῆς Χαλκιδικῆς.

² II 429,11 κέ. «Βασιλεῖ δὲ τῷ Καντακουζηνῷ ἐν Κουμουτζηνοῖς τὴν ἐπάνοδον τῆς στρατιᾶς καὶ αὐτῷ ἐκδεχομένῳ, ἐδόκει δεῖν προελθεῖν ἐπὶ μικρόν... καὶ προῆλθεν ἄχρι πόλεως Μεσήνης παλαιᾶς, ἐκ πολλῶν ἐτῶν κατεσκαμμένης...» Τὴν Μεσήνην ταύτην ὁ Γρηγοράς, τὰ αὐτὰ γεγονότα ἐξιστορῶν, ὀρθῶς ὀνομάζει μὲ τὸ παλαιότερόν της καὶ ἴσως ἐπίσημον ὄνομα Μοσυνόπολιν. Βόνν. II 705,6 «...ἔδοξε καὶ τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ περὶ Μοσυνούπολιν, ἐξιώντι Κομοτηνῶν τῆς πολίχνης, πῆξασθαι τὸ στρατόπεδον». Περὶ τῆς ταυτότητος τῆς Μεσήνης ταύτης πρὸς τὴν Μοσυνόπολιν καὶ τῆς θέσεως αὐτῆς παρὰ τὰ Κουμουτζηνὰ ἦτοι τὴν σημερινὴν Γκιουμουρτζίναν ἢ Κομοτινὴν βλ. ὅσα ἔγραψα ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ πραγματείᾳ μου «Τὸ Παπίκιον ὄρος» ἐν Ἀθηνᾶς τ. 85 (1928) σ. 224. Ἡ Μοσυνόπολις μετὰ τῆς Ξανθείας καὶ τῆς Γρατιανοῦ ἀναφέρονται ὁμοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου, ἄνευ ὅμως συγχρόνου μνείας καὶ τοῦ Βολεροῦ, κατὰ τὴν προέλασιν τοῦ Θεοδώρου τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν (Heisenberg I 39, 17 κέ. Βόνν. 42). «Ἐπεὶ γοῦν Μοσυνούπολις καὶ Ξανθεῖα καὶ ἡ Γρατιανοῦς αὐτὴ ὑπὸ τοῦτον ἐτέλει, τὸ τῆς Σταγείρας ὑπερβάς ὄρος, ὃ δὴ Μάκρην ὀνομάζουσιν οἱ πολλοί, τὰ ἐκεῖθεν τοῦ Ἑβρου κατέδραμεν, ἀνετα εὐρὼν πάντα καὶ μηδενὶ φρουρίῳ περιφραγνύμενα.»

³ Βλ. Σ. Π. Κυριακίδου, Θρακικὰ ταξείδια. Μπουροῦ Καλέ - Ἀναστασιούπολις - Περιθεώριον ἐν Ἡμερολογίῳ Μεγάλης Ἑλλάδος 1931 σ. 195 κέ. Ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ἐδημοσίευσα καὶ φωτογραφίας τῶν λειψάνων τῶν τειχῶν μετὰ τῶν μονογράμμάτων τῶν Παλαιολόγων.

⁴ Σήμερον Γρατινῆς. Αἱ μετονομασίαι δυστυχῶς δὲν ἔγιναν μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς, οὕτω δὲ ἐδημιουργήθησαν καινοφανεῖς καὶ ἀνιστόρητοι τύποι τοπωνυμίων.

⁵ Χαρακτηριστικὸν χωρίον ἐν Βόνν. III 32. «τὸ περὶ Χριστούπολιν τείχισμα διαβάντες... τὰς κώμας πάσας ἐξεπύρρθησαν καὶ τὰς πόλεις κατέδραμον τὰς κατὰ Μυγδονίαν».

Ἦδη ὁ Ἀμαντος παρετήρησεν ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς «ὅλως αὐθαρέτως μεταχειρίζεται τὸ ὄνομα Χαλκιδική, ὅχι περὶ τῆς ἀρχαίας Χαλκιδικῆς τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ περὶ τμήματος τῆς Θράκης¹», δὲν προσέβη ὁμῶς εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ τμήματος τούτου. Ὁ καθορισμὸς ὁμῶς οὗτος δὲν εἶναι δύσκολος, δεδομένου ὅτι ὁ συγγραφεὺς συχνὰ μνημονεύει τὰς πόλεις,

Τὰ εἰσώπια τοῦ κάστρου τῆς Γρατιανοῦ.

αἵτινες περιλαμβάνονται εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ καλουμένην Χαλκιδικὴν τὴν ἐν Θράκῃ,² ἥς ἀπὸ τοῦ 1341 προΐστατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ματθαῖος, κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς στρατηγός,³ εἴτα ἐν εἴδει ἡμιανεξαρτήτου ἡγεμόνος⁴,

¹ Παρατηρήσεις τινὲς εἰς τὴν μεσαιωνικὴν γεωγραφίαν ἐν Ἑπετηρ. Ἑταιρ. βυζ. σπουδῶν 1,48. Ὁ Ἀμαντος παραπέμπει εἰς τὰ χωρία I 437,16. II 161,13. 422,6 III 208,15. ² I 437,16.

³ Καντακουζηνὸς Βόνν. II 161,10 κέ. «Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ὅσοι Μόρραν κατῴκουν καὶ τῆς Ῥοδόπης ὅσαι πόλεις ἦσαν ὑπήκοοι Ῥωμαίοις, στρατιῶται πολλοὶ καὶ ἀγαθοί, ὑπὸ στρατηγῷ Ματθαίῳ τῷ Καντακουζηνῷ τεταγμένοι, τῷ τοῦ μεγάλου δομεστίκου πρεσβυτέρῳ υἱῷ, κατὰ τὴν Χαλκιδικὴν τῆς Θράκης ἐστρατοπεδευμένοι ἅμα τῷ στρατηγῷ, οὕτω τοῦ πατρὸς κελεύσαντος, περιέμενον τὴν ἀφίξιν ἐκείνου». — Καὶ κατωτέρω 427,2 κέ. «ἂν παρὰ τῶν πρέσβεων μαθὼν ὁ βασιλεὺς . . . Ματθαῖον τὸν υἱὸν ἄρχοντα τῆς τε Γρατιανοῦ καὶ τῶν ἄλλων, αἱ ὑπήκοοι ἦσαν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, καταλιπὼν, ὡς εἶχε τάχους, πρὸς Μόρραν ἐπὶ τοὺς Μυσσοὺς ἐχώρει». — Τὸ χωρίον ἀναφέρεται εἰς τὰ γεγονότα τοῦ 1343.

⁴ Ἀπὸ τοῦ 1347. Βλ. Γρηγοράν Βόνν. II 814. «Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἰδίᾳ

τέλος δὲ καὶ ὡς βασιλεύς¹. Λιδακτικώτατον πλὴν τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος χωρίου² εἶναι ἰδίᾳ τὸ μέρος, ὅπου ἀφηγεῖται τὰ τοῦ πολέμου μεταξύ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου καὶ Ματθαίου διὰ τὴν κατοχὴν τῶν πόλεων τούτων τῷ 1356. Ὁ Ματθαῖος εἶχε τότε ὡς ἔδραν αὐτοῦ τὴν Γρατιανοῦ, ἐνθα καὶ διέτριβε μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς οἰκογενείας, ἔχων καὶ ὅλας τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ τὴν Ἀδριανοῦ, ἥτις ὡς χωριστὰ μνημονευομένη ἔκειτο ἐκτὸς τῆς Χαλκιδικῆς³. Ὁ Ἰωάννης ὁρμώμενος ἐξ Αἴνου, τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ὁ Νικηφόρος ὁ δεσπότης, καταλαμβάνει τὸ *Περιθεώριον*, παραδοθὲν εἰς αὐτὸν οἰκειοθελῶς, παρὰ τὰς ἀντιθέτους

παρεληφώς ὁ βασιλεὺς ἐκεῖ τὸν υἱόν...τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀποτερόμενος μέρος ἡγεῖσθαι διὰ βίου παρεῖχεν, οἶονεῖ τινα σατραπικὴν καὶ αὐτόνομον ἡγεμονίαν, πρὸς τε τὸ ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως καὶ ἅμα τῶν ὑποπτευομένων φόβων ὡς πορρωτάτῳ ζῶντα διατελεῖν. Τὸ δὲ ἦν μῆκος μὲν, ὅσον τὸ ἐκ Διδυμοτείχου πρὸς ἄνεμον ζέφυρον ἀποκλῖνον, ἄχρι πύου τῶν τῆς Χριστοῦ πόλεως ἔγγιστα προαστείων· εὖρος δ', ὅσον τὸ ἐκ θαλάττης εἰς Ξάνθειαν ἀνιὼν τὸ πολίχνιον, καὶ ὅσα μικρὸν ἐπέκεινα κεῖται χωρία. Παρασήμοις γε μὴν τοῦ μεγέθους συμβόλοις κεχρησθαι ἐπέτρεπεν, ὅσα βασιλείας μὲν εἰσιν ἥτις, ἀξιομάτων δ' ἀπάντων ἄλλων ἐπέκεινα.»—Πρβλ. καὶ Καντακουζηνόν III, 33,4 κέ. «Ματθαῖον δὲ τὸν πρεσβύτερον υἱὸν ἀξίας μὲν οὐδεμιᾶς ὀνομασίῃ ἡξίου, τιμὴν δὲ παρεῖχε τὴν ὑπὲρ δεσπότης, ὡς εὐθύς εἶναι μετὰ βασιλέα, ἣν ὁ πρῶτος τῶν Παλαιολόγων βασιλέων Μιχαὴλ ἐκαινοτόμησεν ἐπὶ υἱῷ Κωνσταντίνῳ τῷ πορφυρογεννήτῳ, ἣ ἐδόκει πλέον τι τῆς τῶν δεσποτῶν ἀξίας ἔχειν.» Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ κατωτέρω 66,15. «Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον (1347) καὶ Ματθαῖος ὁ υἱός, τῶν κατὰ τὴν Χαλκιδικὴν πόλεων ἔχων τὴν ἀρχήν, ἑτέραν ἐνῖκα στρατιὰν Περσῶν πεζήν.»

¹ Ἐν ἔτει 1353. Πρβλ. Καντακουζηνόν III 269 καὶ Γρηγοράν III 188 κέ.

² Βόνν. II 422 καὶ 429. Βλ. ἀν. σ. 303.

³ Καντακουζηνός Βόνν. III 310,5 κέ. «Οἱς πειθόμενος, τριήρεις ἐφοπλίσας ἐστράτευσεν ἐπ' ἐκεῖνον ἅμα ἡρι, πρὸς τῇ Γρατιανοῦ πανοικεσίᾳ διατρίβοντα, ἔχοντα δὲ καὶ τὰς ἄλλας τῆς Χαλκιδικῆς ἀπάσας πόλεις· πρὸς ἐκείναις δὲ καὶ τὴν Ἀδριανοῦ καὶ τὰς περὶ αὐτὴν πολίχνας, αἷς ἐπέστησεν ἄρχοντα σεβαστοκράτορα τὸν Καντακουζηνόν, θεῖον ὄντα τοῦ πατρός.» Ὁ αὐτὸς Καντακουζηνός ὀλίγον ἀνωτέρω (III 292,16 κέ.) ὁμιλῶν περὶ τῆς συμβάσεως, τῆς γενομένης μεταξύ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐν ἣ περιελήφθη καὶ ὁ Ματθαῖος, λέγει τὰ ἑξῆς· «Ματθαῖον δὲ βασιλέα τὸν Καντακουζηνόν μένοντα ἐπὶ τοῦ σχήματος, τὴν Ἀδριανοῦ κατέχειν καὶ τὰς κατὰ τὴν Ῥοδόπην τοῖς Ῥωμαίοις ὑπηκόους πόλεις, διὰ βίου αὐτόνομον ὄντα καὶ ἀνεύθυνον κεκτημένον τὴν ἀρχὴν καὶ βασιλέα τὸν νέον Ἰωάννην πόλεμον μηδέποτε πρὸς ἐκεῖνον περὶ τῶν ἐνδεχομένων πόλεων κινεῖν.» Ἀξίον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς φαίνεται χρησιμοποιῶν τὴν λέξιν Ῥοδόπη ἀντὶ Χαλκιδικῆς, πράγματι ὅμως δὲν συμβαίνει τοῦτο. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος τῆς Ῥοδόπης ἐν σχέσει πρὸς τὸ Βολερὸν θά διαλάβωμεν κατωτέρω. Πρβλ. καὶ Γρηγοράν III 248, 21, ὅστις ὅμως ὁμιλεῖ ἀορίστως. «Τῶν δὲ υἱέων Καντακουζηνοῦ Ματθαῖος μὲν ὁ βασιλεὺς διατρίβων ἔτυχε τῆνικαῦτα εἰς ὅσα ἐπέκεινα Διδυμοτείχου τε καὶ Ὁρεσιάδους.»

ἐνεργείας τοῦ Ματθαίου, ἐκεῖθεν δὲ τὰ Κοιμουτζηνά, προσχωρήσαντα καὶ αὐτὰ προθύμως². «Ἐκεῖθεν δέ, συνεχίζει ὁ συγγραφεύς, ἐπεὶ οὐ πάνυ πόρρω ἢ Γρατιανοῦ κατώκιστο, ἥ Ματθαῖος διέτριβεν ὁ βασιλεὺς, προσβείαν

Πύργος τοῦ κάστρου τῆς Γρατιανοῦ¹.

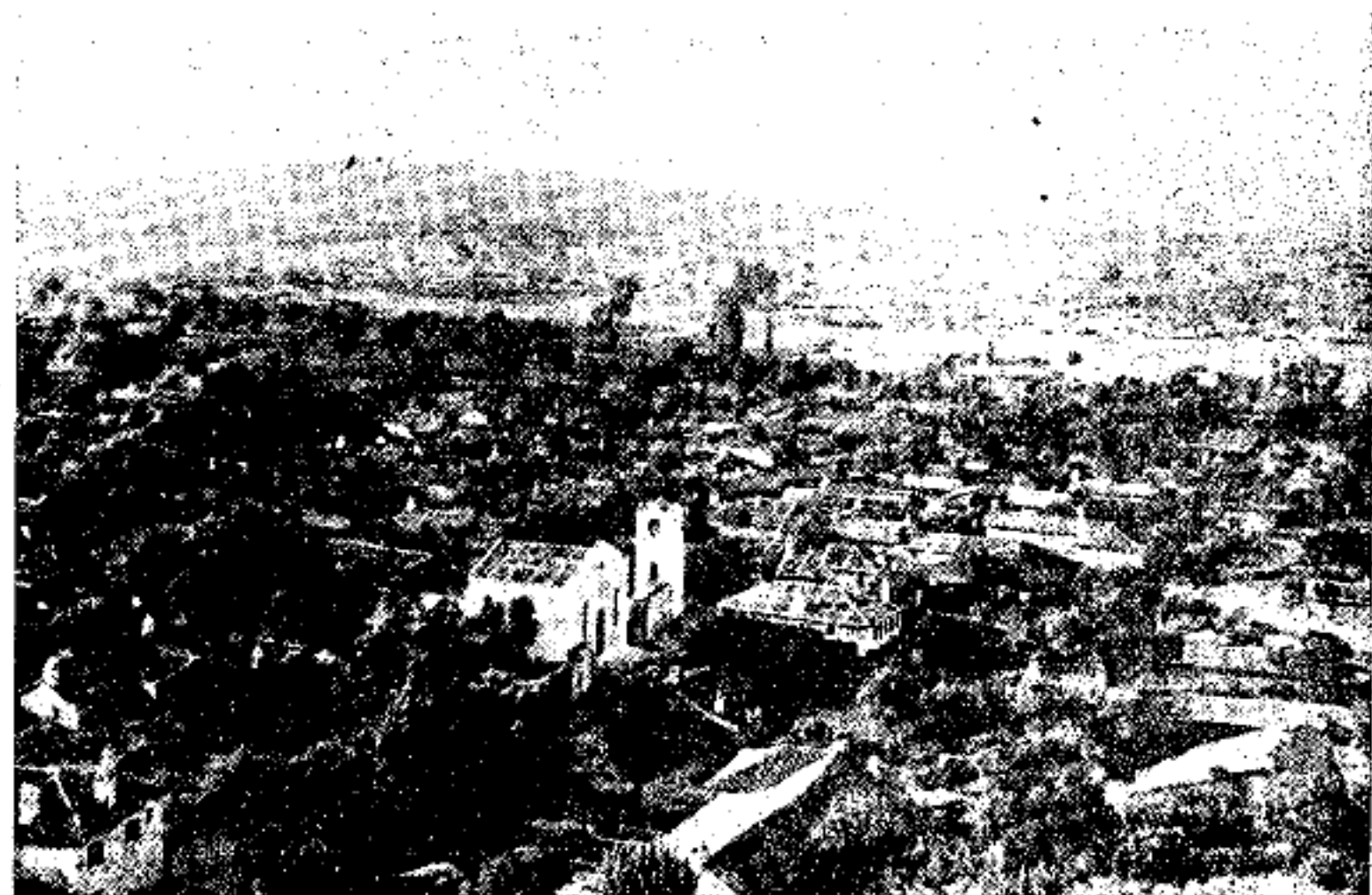
πρὸς ἐκεῖνον πέμπας, ἐπὶ συμβάσεις προὐκαλεῖτο». Κατὰ ταῦτα ἐφ' ὅσον ἡ Γρατιανοῦ, ὡς ἀλλαχοῦ λέγεται, ἦτο «οἶονεὶ μητροπόλις τῆς Χαλ-

¹ Ἡ οἰκοδομικὴ τοῦ πύργου οὐδόλως δικαιολογεῖ τὴν περὶ ὀχυρᾶς τῶν τειχῶν κατασκευῆς γνώμην τοῦ Καντακουζηνοῦ (βλ. 3031). Εἰς ἄλλα σημεῖα ἡ οἰκοδομικὴ εἶναι πολὺ καλυτέρα. Προφανῶς πρόκειται περὶ πύργου τῶν ἐσχάτων χρόνων, προχείρως μᾶλλον οἰκοδομηθέντος.

² Βόν. III 310,22 κέ. «Ἐκ τῆς Αἴνου δὲ καὶ Νικηφόρον τὸν δεσπότην ἔχων συστρατευόμενον ἐκ τῆς ἡπείρου, προσέσχε Περιθεωρίῳ, καὶ πέμπας κρύφα,

κιδικῆς»¹, τὰ δὲ Κουμουτζηνὰ ἔκειντο οὐ πόρρω αὐτῆς καὶ ὀλίγον περαιτέρω τὸ Περιθεώριον, ἔπεται ὅτι ἡ Χαλκιδικὴ τοῦ Καντακουζηνοῦ εἶναι ἀκριβῶς ἡ περιοχὴ τῆς σημερινῆς Γκιουμουρτζίνας ἢ Κομοτινῆς, ἥτοι ἡ τοῦ νομοῦ Ῥοδόπης, συμπεριλαμβανομένης, ἐννοεῖται, καὶ τῆς Ξάνθης.

Τὸ καθ' ἑαυτὸ βέβαιον τοῦτο συμπέρασμα βεβαιοῦται ἔτι μᾶλλον καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ τόπου, ἣν μᾶς δίδει ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, ἣτις καὶ συμπίπτει πρᾶγματι πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ. Χαρακτηρίζει δηλονότι τὴν Χαλκιδικὴν ὡς χώραν πεδινὴν καὶ μᾶλλον θερμὴν, δυναμένην νὰ παρέχῃ

Ἡ σημερινὴ Γρατιανοῦ.

ἄφθονον τροφὴν εἰς τὰ ποίμνια, τὰ ὅποια καὶ διεχέιμαζον ἐν αὐτῇ, κατερχόμενα ἀπὸ τῶν ὄρεων, ὅπως καὶ σήμερον ἀκόμη γίνεται².

περὶ παραδόσεως διελέγετο τῷ ἄρχοντι τῆς πόλεως καὶ ἔπεισεν ἐπαγγειλάμενος μεγάλα... Ἐπεὶ δὲ εἶχετο ἡ πόλις, ἄλλων ἄλλοθεν ἱππέων συνειλεγμένων, ἐπεστράτευσε Κουμουτζηνοῖς, ἡπειρώτιδι πολίχνῃ καὶ ὑπεδέξαντο προθύμως οἱ τὴν πόλιν κατοικοῦντες, ἀπολυπραγμόνως προσχωρήσαντες.»

¹ II 422,5.

² III 251. «Ἐπειτα καὶ πρὸς τὴν Χαλκιδικὴν πέμψας στρατιάν, ἐκέλευε κατατρέχειν, αὐτοὺς μὲν οὐ βουλόμενος κακοῦν, (οὐ γὰρ ἤξιον τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πρὸς βασιλέα τὸν νέον παραδεδομένους ἔκοντι κατατρίβειν, ὡς ἡγνωμονηκότας), ἀλλ'

Κατὰ ταῦτα, ἐφ' ὅσον αἱ πόλεις, ὧν ἤρχεν ὁ Ματθαῖος ὡς ἄρχων τοῦ Βολεροῦ κατὰ τὸν Γρηγορᾶν, συμπίπτουν πρὸς τὰς πόλεις, ὧν ἤρχεν ὡς ἄρχων τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τὸν Καντακουζηνόν, εἶναι προφανές ὅτι τὸ Βολερὸν καὶ ἡ Χαλκιδικὴ εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ χώρα. Τὸ ἀναντίρρητον τοῦτο συμπέρασμα βεβαιοῦνται καὶ ἐκ σχολίου ἐν τῇ ᾧα τοῦ χειρογράφου τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἐν I 437, 15, ὅπου γίνεται μνεία τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ ἐκδότης σημειώνει ὅτι ἀνεγινώσκειτο ἐν τῇ ᾧα ὁ νῦν καλεῖται Βολερόν.

Βεβαιωθέντος ὅτι τὸ κέντρον τοῦ Βολεροῦ ἀπετέλει παλαιότερον μὲν ἡ Μοσυνόπολις, βραδύτερον δὲ ἡ Γρατιανοῦ μετὰ τῶν Κουμουτζηνῶν καὶ τοῦ Περιθεωρίου, ἦτοι ἡ περιφέρεια τῆς σημερινῆς Γκιουμουρτζίνας, ἃς ἴδωμεν ἂν ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρίων καὶ ἄλλων εἰδήσεων τῶν δύο συγχρόνων συγγραφέων Γρηγορᾶ καὶ Καντακουζηνοῦ προκύπτῃ τι ὡς πρὸς τὰ ὅρια αὐτοῦ. Ἐν πρώτοις περὶ τὰ Κουμουτζηνὰ ὁ Καντακουζηνός¹ τοποθετεῖ καὶ ἄλλα μικρότερα ὠκισμένα φρούρια, τὰ ὅποια προσεχώρησαν εἰς αὐτὸν «τότε προσαγορευόμενον Ἀσώματος καὶ ἡ Παραδημῶ, τότε Κρανοβούριον καὶ Στυλάριον.» Ἐκ τούτων ὁμῶς οὐδὲν δύναται νὰ ἐξαχθῇ, καθ' ὅσον εἶναι ἄγνωστος ἡ θέσις των. Διδακτικώτερα εἶναι ὅσα ἐκθέτει ὁ Γρηγορᾶς περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς παραχωρηθείσης εἰς τὸν Ματθαῖον χώρας, ἐν συνδυασμῷ πάντοτε πρὸς τὰς πληροφορίες τοῦ Καντακουζηνοῦ. Κατ' αὐτὸν² ἡ χώρα αὕτη ἐξετείνετο «ἐκ Διδυμοτείχου πρὸς ἄνεμον ζέφυρον . . . ἄχρι πούτων τῆς Χριστουπόλεως ἔγγιστα προαστείων· εὐρος δ' ὅσον τὸ ἐκ θαλάττης εἰς Ξάνθειαν ἀνιὸν τὸ πολίχνιον καὶ ὅσα μικρὸν ἐπέκεινα κεῖται χωρία.» Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καθορίζονται ἄρκετὰ σαφῶς τὰ δυτικὰ ὅρια τοῦ Βολεροῦ, τὰ ὅποια ἐκτείνονται καὶ πέραν τῆς Ξανθείας, ὑπερβαίνοντα τὸν Νέστον καὶ φθάνοντα μέχρι τῶν προαστείων τῆς Χριστουπόλεως ἦτοι τῆς Καβάλλας. Ἐπίσης καθορίζονται καὶ τὰ βόρεια, τὰ ὅποια δὲν ὑπερβαίνουν πολὺ τὴν κορυφογραμμὴν τῆς Ῥοδόπης. Ἀσαφές εἶναι τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὰ ἀνατολικά, διότι γίνεται λόγος περὶ τοῦ Διδυμοτείχου, δυτικῶς τοῦ ὁποίου ἐκτείνεται ἡ χώρα τοῦ Ματθαίου, δὲν δηλοῦται ὁμῶς

οἱ ἐν Μόρρα τοῦτο μὲν διὰ τὸν πόλεμον ὁμορον αὐτοῖς ὄντα, τοῦτο δ' ὅτι καὶ ἡ Χαλκιδέων βοσκήμασι διαχειμάζειν μάλλον ἐπιτηδαιότερα διὰ τε τὴν ἀλέαν καὶ τὸ τροφὴν παρέχειν ἀφθονον, βοσκήματα ἐκεῖ πολλὰ καταγαγόντες, ἠνάγκασαν βασιλέα πέμπειν ἐπ' ἐκείνους στρατιάν· οἱ καὶ καταδραμόντες πρὸς τοῖς ξένοις ἐκάκωσαν καὶ τοὺς ἐγγχωρίους οὐκ ὀλίγα.»—Ἡ πληροφορία εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο σπουδαία, καθ' ὅτι πιστοποιεῖ τὴν κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα παρουσίαν νομάδων ποιμένων, τῶν σήμερον λεγομένων Σαρακατσάνων, εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην. Οὗτοι ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ σήμερον.

¹ II 415. ² II 814. Τὸ χωρίον βλέπε ἀν. σ. 304.

ἂν καὶ τοῦτο περιλαμβάνετο εἰς αὐτὴν ἢ οὐ καὶ δὴ εἰς τὸ Βολερόν. Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐκτιθεμένων διὰ τὰ γεγονότα τοῦ αὐτοῦ ἔτους προκύπτει ὅτι ὁ Ματθαῖος μετὰ τὴν προαγωγὴν του εἰς ἡμιανεξάρτητον ἡγεμόνα εἶχε τὴν ἀρχὴν «τῶν κατὰ τὴν Χαλκιδικὴν πόλεων»¹, τὸ δὲ Διδυμότειχον εἶναι ἐκτὸς αὐτῆς, διότι χρησιμεύει κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς χρόνον ὡς ὀρμητήριον τοῦ Καντακουζηνοῦ². Τὸ πρᾶγμα φαίνεται σαφέστερον ἐκ τῶν γενομένων τέσσαρα ἔτη βραδύτερον. Ὁ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν Σέρβων ἠτοιμάζετο νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, τῇ μέσολαβήσῃ ὁμῶς τῆς μητρὸς του ἐπείσθη νὰ ἡσυχάσῃ, ἐζήτησε δὲ μόνον ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Αἶνον καὶ τὰς τῆς Χαλκιδικῆς πόλεις, τὰς ὁποίας κατεῖχεν ὁ Ματθαῖος³. Τὰς πόλεις ταύτας δέχεται πρᾶγματι νὰ δώσῃ ὁ Καντακουζηνός, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν δὲν περιλαμβάνεται καὶ τὸ Διδυμότειχον, τὸ ὁποῖον προσετέθη μετὰ ἓν ἔτος (1352), ὅποτε ὁ Καντακουζηνός, διὰ νὰ διαλύσῃ τὰς μεταξὺ τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Ἰωάννου διαφοράς, εἰς μὲν τὸν πρῶτον παρεχώρησε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν πολίχνας, εἰς δὲ τὰς πόλεις τοῦ δευτέρου προσέθεσε καὶ τὸ Διδυμότειχον⁴. Καὶ μετὰ τὴν ἦτταν δὲ τοῦ Ἰωάννου (1353) ἐπαναλαμβάνει τὰς αὐτὰς προτάσεις⁵.

¹ Καντακουζηνός III 66,15.

² Καντακουζηνός III 67,8. Ὁ Καντακουζηνός μετὰ τὴν κατὰ τῶν Τούρκων παρὰ τὴν Μεσσηνίαν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης νίκην ἀποσύρεται εἰς τὸ Διδυμότειχον.

³ Καντακουζηνός III 208,13 κέ. Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος βασιλίδι μὲν τῇ μητρὶ ἐπείθετο τὰ βέλτιστα παραινούσῃ, Αἶνον δὲ ἡτεῖτο παρὰ βασιλέως τοῦ κηδεστοῦ καὶ τὰς τῆς Χαλκιδικῆς πόλεις, ἃς Ματθαῖος ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς εἶχεν, ὥστε αὐτῷ ἰδίαν ἡγεμονίαν εἶναι, πάντα μέντοι αὐθις ὑπέεικιν βασιλεῖ τῷ κηδεστῇ.

⁴ Καντακουζηνός III 238,10. Ὁ μὲν οὖν υἱὸς ἄρτι τὴν Ἀδριανοῦ παρειληφώς καὶ τὰς περὶ αὐτὴν πολίχνας, βασιλέως τοῦ πατρὸς ἐγκεχειρικóτος, καὶ περὶ τὴν ἐκείνων πρόνοιαν ἡσχολημένος, ὑστέρησε κατὰ τὸ βασιλέως πρόσταγμα εἰς Βυζάντιον ἐλθεῖν, γνώμην ἔχων ὡς ἀφιξόμενος ὕστερον. Βασιλέως δὲ τοῦ νέου πρὸς τὰς ἐγκεχειρισμένας πόλεις ἦκειν ἐπαιγομένου, ἐπέτρεπεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἔξοδον, ταῖς προτέραις πόλεσιν, ἃς αὐτῷ ἐφῆκεν ἄρχειν, καὶ Διδυμότειχον προσθείς.

⁵ Καντακουζηνός III 252,22 «Διὰ ταῦτα δὴ τῶν μὲν πόλεων, ἃς πρότερον αὐτὸς παρέσχετο, παραχωρεῖν καὶ αὐτοῦ Διδυμοτείχου.»—Πρβλ. καὶ III 264,20 κέ. «Δεηθέντος δὲ πόλεις αὐτῷ παρασχέσθαι, ὅσας ἠθέλεν... προθύμως δὲ ὁμῶς παρεσχόμην... καὶ Διδυμότειχον προσετίθουν εἰς φιλοτιμίαν, ἀντίρροπον οὕσαν πόλιν τῶν ἁλλῶν, ὣν αὐτὸς ἡτεῖτο, ὥσπερ δὴ πού καὶ αὐτοὶ ἐπίστασθε σαφῶς.»—Κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο χωρίον τὸ Διδυμότειχον, προφανῶς μετὰ τῆς περιοχῆς του, θεωρεῖται ἴσον πρὸς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς ἥτοι τὴν περιοχὴν τῆς Χαλκιδικῆς. Ὅτι τὸ Διδυμότειχον χωρίζεται τῆς Χαλκιδικῆς πρβλ. καὶ II 401,10. «Βασιλίδι δὲ Εἰρήνῃ ἐν Διδυμοτείχῳ μηδὲν ἕτερον παρὰ βασιλέως πεπνυμένη, ὅτι μὴ πρὸς Βέρροισιν διατρίβει προσχωρήσασαν, ἀπήγγελλεν ὁ ἀρχιερεὺς

Ἐκ τῶν αὐτῶν γεγονότων καὶ τῶν αὐτῶν χωρίων φαίνεται ὅτι καὶ ἡ Αἴνος ἦτο ἐκτὸς τῶν παραχωρηθεισῶν ἀρχικῶς εἰς τὸν Ματθαῖον χωρῶν, ἦτοι ἐκτὸς τῆς Χαλκιδικῆς ἢ Βολεροῦ, καθ' ὅσον πάντοτε γίνεται χωριστὰ καὶ προσθέτως λόγος περὶ αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ὅτε μετὰ τὴν ἦταν τοῦ Ἰωάννου καὶ τῶν συμμάχων του Σέρβων παρὰ τὸ Ἐμπύθιον (1353) ὁ Καντακουζηνὸς κατέλαβε πάσας τὰς εἰς τὸν Ἰωάννην πρότερον παραχωρηθείσας πόλεις, ἀποκατεστάθη δὲ καὶ ὁ Ματθαῖος εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὸ Βολερόν, ἡ Αἴνος ἔμεινεν ἐκτός, παραχωρηθεῖσα εἰς τὸν Νικηφόρον τὸν γαμβρὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ¹.

Διὰ τὸν καθορισμὸν τέλος τῶν ὁρίων τοῦ Βολεροῦ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος διδακτικὰ εἶναι καὶ ἄλλα τινὰ χωρία τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ ὁμόρων τῇ Χαλκιδικῇ περιφερειῶν. Οὕτως ἡ βορείως τῆς Ξανθείας ὁρεινὴ χώρα, ἣν κατέσχευεν ὁ Βούλγαρος λήσταρχος Μομιτζίλος, ἀποκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ δι' ἰδίου ὀνόματος, Μερόπη, ὅπερ δηλοῖ ὅτι δὲν συμπεριλαμβάνετο εἰς τὴν Χαλκιδικὴν². Πόθεν ὁρμηθεὶς ὁ Καντακουζηνὸς ὠνόμασε τὴν περιοχὴν ταύτην Μερόπην δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσω. Ἀνατολικώτερον αὐτῆς καὶ βορείως πάντοτε τῆς Χαλκιδικῆς ἔκειτο ἡ ὁρεινὴ ὡσαύτως περιοχὴ Μόρρα, συνορεύ-

Διδυμοτείχου, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἤδη τῆς Χαλκιδικῆος εἶη ἐπιβάς, καὶ ἐπιστεύετο αὐτίκα. . .». Καὶ κατωτέρω 402,9 «βασιλέως δὲ Περιθεώριον πολιορκουόντος. . .».

¹ Καντακουζηνός ΙΙΙ 310 κέ.

² Καντακουζηνόν ΙΙ 402,9 κέ. «Βασιλέως δὲ Περιθεώριον πολιορκουόντος . . . τὰ ἐν τῇ Μερόπῃ φρουρία προσεχώρησαν, ἥ τε Ἀγία Εἰρήνη προσαγορευόμενον καὶ ὁ Ποβισδός. Καὶ ἐλθόντες πρὸς βασιλέα, ἡγεμόνα ἐδέοντο αὐτοῖς παρασχεθῆναι σὺν τούτοις δὲ καὶ ἕτεροι νομάδες τὸ αὐτὸ οἰκοῦντες ὅρος ἐν κόμαις ἀτειχίστοις . . . τῶν ἄλλων πρῶτοι παρεγένοντο καὶ παρεῖχον ἑαυτοὺς ἐκόντες βασιλεῖ. Σκεπτομένων δὲ περὶ αὐτῶν πρὸς ὅτι χρήσαιτο καὶ τίνα ἐπιστήσειεν ἄρχοντα αὐτοῖς, ἐδόκει δεῖν Μομιτζίλῳ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν παρέχειν, οὐ μόνον διὰ τὸ ὁμόφυλον νομίσας διακείσεσθαι αὐτῷ εὐνοϊκῶς τοὺς νομάδας ἐκείνους, ἀλλ' ὅτι καὶ εὐψυχίας καὶ τόλμης πρὸς τὰς μάχας οὐδὲν ἐνέλιπε καὶ πρὸς ληστείας καὶ ἀρπαγὰς ἀριστα ἐξήσκητο. Ἦν γάρ δὴ ὁ Μομιτζίλος οὗτος τὸ γένος μὲν Μυσός, διὰ δὲ ληστείας καὶ ἀρπαγὰς ἐκεῖθεν | ἐλαθείς, πρὸς Ῥωμαίους τε ἐγένετο καὶ ὑπὸ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῖς στρατιώταις κατελέχθη. . . Εἰδὼς δὲ αὐτὸν <βασιλεὺς> ὄντα ἐπιτήδειον πρὸς τοιαύτην ἡγεμονίαν, τὰ τε φρουρία ἐνεχείρισε καὶ τὰς κατὰ τὴν Μερόπην ἄλλας κόμας οὐκ ὀλίγας οὖσας. Ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγη χεὶρ συνελέγετο ληστρικὴ ἦσαν γὰρ ἱππεῖς μὲν τριακοσίων ὀλίγῳ πλείους, πεζοὶ δὲ ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους». Πρβλ. καὶ ΙΙ 421,16 κέ. «Πέμψαντες δὲ καὶ πρὸς Μομιτζίλον, ὃς τῶν κατὰ Μερόπην φρουρίων καὶ τῶν ἄλλων νομάδων ὑπὸ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ἐνεχειρίσθη τὴν ἀρχὴν, ἔπεισαν ὑποσχέσεσι πολλαῖς πόλεμον πρὸς ἐκεῖνον ἀρασθαι». Καὶ ΙΙ 530,20. «Μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τῆς Ῥωμαίων παρεσκευασμένης στρατιᾶς, ἐχώρουν κατὰ Μομιτζίλου. Ἐκεῖνος δὲ ἤδη δύναμιν μεγάλην ἔχων καὶ ἰδίαν ἡγεμονίαν ἑαυτῷ περιποιούμενος, Ξανθείαν τε εἶλεν ἐπιθέμενος, καὶ τῶν κατὰ Μερόπην φρουρίων ἤρχε πάντων καὶ μέχρι Μόρρας προεχώρησε.»

ουσά πρὸς δυσμὰς πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ Διδυμοτείχου καὶ ἀνήκουσα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ῥοδόπης. Ὅτι ἔκειτο δυτικῶς τῆς Μερόπης, φαίνεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος χωρίου τοῦ Καντακουζηνοῦ (II 530,20), καθ' ὃ ὁ Μομιτζίλος καὶ «μέχρι Μόρρας προσχώρησε». Ὅτι ἔκειτο βορείως τῆς Χαλκιδικῆς, ἦτο δὲ καὶ ὀρεινὴ, προκύπτει ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ἐπίσης παρατεθέντος χωρίου¹, καθ' ὃ ἐξ αὐτῆς νομάδες ποιμένες κατέρχονται εἰς τὴν Χαλκιδικὴν πρὸς διαχείμασιν. Ὅτι δὲ ἔκειτο νοτίως τοῦ Ἑβρου καὶ δυτικῶς τοῦ Διδυμοτείχου ἐντὸς τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς τῆς Ῥοδόπης, δηλονότι περὶ τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ Ἄρδα, φαίνεται ἐκ πλειόνων χωρίων τοῦ αὐτοῦ Καντακουζηνοῦ². Ὡς πρὸς τὴν περιοχὴν τέλος τῆς Ῥοδόπης φαίνεται ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς χρησιμοποιεῖ τὸ ὄνομα μᾶλλον φυσικογεωγραφικῶς, ἐννοῶν τὴν δυτικῶς τοῦ Διδυμοτείχου μέχρι καὶ τῆς Στενιμάχου καὶ Φιλιππουπόλεως ἐκτεινομένην ὀρεινὴν χώραν. Τοῦτο προκύπτει σαφῶς ἐξ ὧν λέγει ἐν τῷ ἀνωτέρω παρατεθέντι χωρίῳ (II 404,6). Ἐκ τούτων δηλαδὴ ἐξάγεται ὅτι δύο κυρίως ἐπαρχίας ἐν τῇ Ῥοδόπῃ ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ

¹ III 251,15 κέ.

² II 161,9 κέ. Τὸ χωρίον βλέπε ἀνωτέρω σ. 304z. Καὶ κατωτέρω II 404,6 κέ. «Ὁλίγας δὲ ἡμέρας ἐνδιατρίψας Διδυμοτείχῳ, ἐξῆλθεν εἰς Ῥοδόπην· καὶ τὰ κατὰ τὴν Μόρραν πολίχνια πάντα προσεχώρησαν εὐθύς, πλὴν ἐνός, Ἐφραιμ προσαναγορευομένου... Ἐπὶ δὲ ἐν Ῥοδόπῃ ἐτέρας οὐσης ἐπαρχίας Ῥωμαίοις ὑπηκόου Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης προσαναγορευομένης, αἷς ἦσαν ἱππεῖς χιλίων οὐκ ἐλάσσους μαχιμώτατοι καὶ πλῆθος πεζῶν, ἐδόκει δεῖν στρατεύειν ἐπ' αὐτούς. Καὶ ἄρσαντες ἐκ Διδυμοτείχου, ἦλθον ἄχρι Μόρρας». Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι διδακτικόν, καθ' ὅσον τοποθετεῖ τὴν Μόρραν εἰς τὴν ἀπὸ Διδυμοτείχου πρὸς τὴν Στενιμάχον ὁδόν, ἥτοι βορειοδυτικῶς τοῦ Διδυμοτείχου. Καὶ κατωτέρω II 426,20 κέ. «Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Μυσιῶν βασιλεὺς, Στρατιὰν δὲ ἔχων ἦλθεν ἄχρι Μόρρας, τὰ ἐκεῖ πολίχνια, εἰ δύναιτο, παραστησόμενος ὑπήκοα ὄντα βασιλεῖ. Ἐν δὲ αὐτῶν Ὑπερπυράκιον ὀνομασμένον, καὶ πρὶν ἐκεῖνον ἦκειν, ἄρχοντα εἰσεδέξαντο πεμφθέντα παρὰ Ἀλεξάνδρου... ἄ... μαθὼν ὁ βασιλεὺς... Ματθαῖον τὸν υἱὸν ἄρχοντα τῆς τε Γρατιανοῦ καὶ τῶν ἄλλων, αἱ ὑπήκοοι ἦσαν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, καταλιπὼν, ὥς εἶχε τάχους πρὸς Μόρραν ἐπὶ τοὺς Μυσοὺς ἐχώρει. Αἰσθόμενος δὲ Ἀλέξανδρος, ἐπεὶ μὴ ἀντακθίστασθαι ἠδύνατο πρὸς μάχην, σπουδῇ πολλῇ διέβαινε τὸν Ἑβρον ἀτάκτως καὶ πεφυρμένως, καὶ ἐστρατοπεδεύετο ἐκεῖ, ὥς τοῦ ποταμοῦ κωλύσοντος βασιλέα μὴ συμπλέκεσθαι αὐτοῖς.» Ἐκ τοῦ χωρίου προκύπτει ὅτι ἡ Μόρρα ἔκειτο νοτίως τοῦ Ἑβρου. Καὶ κατωτέρω II 433,6 κέ. «Βασιλεὺς δὲ... Ματθαῖον, μὲν τὸν υἱὸν ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς καταλιπὼν... Ἰωάννην δὲ Ἀσάνην τὸν γυναικὸς ἀδελφὸν τοῖς ἐν Μόρρα προσχωρήσασιν πολιχνίοις ἄρχοντα ἐπιστήσας καὶ φρουρὰς ἀφείς, αὐτὸς εἰς Διδυμότειχον μετὰ τῶν ἐπιλοίπων ἐπανῆκε.» Καὶ ἐν III 251,12 κέ. «Καντακουζηνός... τὰς ἀποστάσας ἐκάκου πόλεις, μάλιστα δὲ Μόρραν καὶ τὰς ἄλλας τὰς κατὰ τὴν Ῥοδόπην Ῥωμαίοις ὑπηκόους. Ἐπειτα καὶ πρὸς τὴν Χαλκιδικὴν πέμψας στρατιάν, ἐκέλευε κατατρέχειν, αὐτοὺς μὲν οὐ βουλόμενος κακοῦν... ἀλλ' οἱ ἐν Μόρρα τοῦτο μὲν διὰ τὸν πόλεμον ὁμοῦ αὐτοῖς ὄντα, τοῦτο δ' ὅτι καὶ ἡ Χαλκιδέων βοσκήμασι διαχειμάζειν μᾶλλον ἐπιτηδαιότερα...»

Καντακουζηνός, τὴν Μόρραν καὶ τὴν ἐπαρχίαν Στενίμαχου καὶ Τζεπαίνης, τῆς ὁποίας ὀλίγον κατωτέρω ἀπαριθμεῖ τὰς πόλεις, ἐννέα οὖσας τὸν ἀριθμόν, Τζέπαιναν, Κροτζίμόν, Περιστίτζαν, Ἀγίαν Ἰουστίναν, Φιλιππούπολιν, Στενίμαχον, Ἀετόν, Μπέαδνον, Κόσνικον¹. Κατὰ ταῦτα ἡ Χαλκιδικὴ ἦτο τὸ Βολερὸν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καντακουζηνοῦ περιορίζεται εἰς τὴν πεδινὴν καὶ παραθαλασσίαν χώραν, τὴν ὁποίαν ὀρίζει ἀπὸ βορρᾶ ἡ κορυφογραμμὴ περίπου τῆς Ῥοδόπης. Βορείως ταύτης κεῖνται, δυτικώτερον μὲν καὶ βορείως ἀκριβῶς τῆς Ξάνθης ἡ περιοχὴ τῆς Μερόπης, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸν ἐπὶ τουρκοκρατίας καζᾶν τοῦ Ἀχλ² Τσελεμπῆ, ἴσως δὲ καὶ τὸν τοῦ Νταρὶ - Ντερέ, ἀνατολικώτερον δὲ ἡ ἐπαρχία τῆς Μόρρας, ἀντιστοιχοῦσα περίπου πρὸς τὸν καζᾶν Σουλτάν-γερί, τοῦ ὁποίου κέντρον ἦτο τὸ Κίρτζαλι, καὶ περιλαμβάνουσα ἴσως καὶ τὸ βουλγαρικὸν Χάσκοβον μέχρι περίπου τῶν ὄχθων τοῦ Ἑβρου. Πρὸς ἀνατολὰς τὰ ὅρια αὐτῆς ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε στοιχείων δὲν εἶναι σαφῆ, ἂν δηλονότι ἀποτελεῖ ταῦτα ὁ Ἑβρος ἢ ὁ κλάδος τῆς Ῥοδόπης, ὁ κατερχόμενος μέχρι τῆς Μάκρης καὶ σχηματίζων τὰ παλαιὰ καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστὰ στενὰ τῶν Κορπίλων. Πρὸς δυσμὰς φαίνεται ὅτι ἐκτείνεται καὶ πέραν τοῦ Νέστου μέχρι τῶν προαστείων τῆς Χριστουπόλεως, ὅπου τὰ παλαιὰ στενὰ τῶν Σιπαίων. Τοῦτο ἐξάγεται ὅχι μόνον ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων στοιχείων, περὶ τῶν ὁποίων θὰ διαλάβωμεν κατωτέρω.

βοσκήματα . . . καταγαγόντες, ἠνάγκασαν βασιλέα πέμπειν ἐπ' ἐκείνους στρατιάν.» Ἡ Μόρρα, ἐξ ὅσων γνωρίζω, μνημονεύεται τὸ πρῶτον ἐν τῷ εἰς τοὺς Βενετοὺς χορηγηθέντι χρυσοβούλλῳ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ' τοῦ Ἀγγέλου τῷ 1198 (Zach. v. Lingenthal, Jus graecoromanum III σ. 561 καὶ Tafel - Thomas, Handels - und Staatsgeschichte der Rep. Venedig σ. 269). «*Provincia Philipropoleos, Veroys, Moras et Archridii*». Πρβλ. καὶ Παχυμέρη Βόνν. II 605. «Διδυμοτείχου καὶ λίαν ἀπέσχοντο· καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἐκεῖθεν ἐξώρμησε καὶ περὶ τὴν Μόρραν διέτριβε.»

¹ II 406,17 κέ. «Ὁ δὲ ὑπέσχετο, ἂν μισθὸν αὐτῷ παρέχωσι τῆς συμμαχίας τὰς κατὰ Στενίμαχον καὶ Τζέπαιναν πόλεις καὶ μείζους καὶ ἐλάττους καὶ τὴν ταύταις ἐγκαθιδρυμένην στρατιάν. Ἦσαν δὲ ἐννέα, ἡ Τζέπαινα καὶ ὁ Κροτζίμος, ἡ Περιστίτζα, ἡ Ἀγία Ἰουστίνα, ἡ Φιλιππούπολις, πόλις θαυμασία καὶ μεγάλη, ὁ Στενίμαχος, ὁ Ἀετός, ὁ Μπέαδνος, ὁ Κόσνικος. Στρατιὰ δὲ πρότερον μὲν ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους καὶ χιλίους ἦσαν· τότε δὲ ὑπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολέμου κάκινων διεφθαρμένων, ὀλίγα πλείους χιλίων ἦσαν, πάντες μαχιμώτατοι καὶ οὐδένων ἄλλων τῶν παρὰ Ῥωμαίοις στρατευομένων λειπόμενοι εἰς εὐψυχίαν.»

² Πρβλ. Σ. Π. Κυριακίδου, Ἡ Δυτικὴ Θράκη καὶ οἱ Βούλγαροι σ. 7. Τὸ ὄνομα ὑπενθυμίζει πως τὸ βυζαντινὸν Ἀχριδῶς, ἡ ὁποία μετὰ τῆς Φιλιππουπόλεως, Βερόης καὶ Μόρρας ἀπετέλει ἴδιον θέμα κατὰ τὸ χρυσοβούλλον τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ' τοῦ 1198 (*Provincia Philipropoleos, Veroys, Moras et Archridij. Tafel - Thomas*, ἐνθ' ἀν. σ. 269. Πρβλ. F. Dölger, Regesten I 2 σ. 105. Ὅχι εὐστόχως ὁ Dölger μεταγράφει *Berrhoia* καὶ *Achrida*, διότι εἶναι δυνατόν νὰ προκύψῃ σύγχυσις πρὸς τὰς γνωστὰς μακεδονικὰς πόλεις). Σημειωτέον ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν τούτων περιφερειῶν τῆς Ῥοδόπης κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ὠνομάζοντο Ἀχριάνοι.

Ἡ χώρα αὕτη ἀποτελεῖ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως γεωγραφικὴν ἐνότητα, τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ διακόψῃ ἡ παρεμβολὴ τῆς Βιστονίδος καὶ τοῦ Νέστου. Ὑπολείπεται νὰ ἴδωμεν ἂν ἀπετέλεσε καὶ διοικητικὴν ἐνότητα. Τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα χωρία οὐδὲν ἄλλο περὶ αὐτῆς διδάσκουν, εἰμὶ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καντακουζηνοῦ πράγματι ἀπετέλεσεν ἐνιαίαν διοίκησιν, παραχωρηθεῖσα εἰς τὸν Ματθαῖον ὑπὸ τύπον ἡγεμονίας. Ἀλλὰ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τοῦτο ἀπετέλει περίπτωσιν ἐξαιρετικὴν. Δὲν λείπουν ὅμως ἄλλαι πηγαί, αἱ ὁποῖαι διδάσκουν περὶ τοῦ πράγματος. Εἶναι δὲ αἱ πηγαὶ αὗται ἔγγραφα καὶ μολυβδόβουλλα.

Ἐ γ γ ρ α φ α.

Μνείαν τοῦ Βολεροῦ ἐπανελημμένην ἔχομεν καὶ ἐν σφωζομένοις βυζαντινοῖς ἔγγραφοις, ἥτις εἶναι κατὰ τοῦτο διδακτικὴ, καθ' ὅσον μᾶς παρέχει στοιχεῖα, ἐξ ὧν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ αὐτοῦ οὐχὶ ἀπλῶς ὡς γεωγραφικῆς περιφερείας, ἀλλὰ κυρίως ὡς διοικητικῆς, ἔτι δὲ καὶ νὰ συναγάγωμεν συμπεράσματα περὶ τῆς διοικητικῆς αὐτοῦ ἱστορίας. Τὰς μνείας ταύτας ἐχρησιμοποίησεν ἤδη κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ Ἀμαντὸς χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὰς ἐκμεταλλευθῇ πλήρως· καὶ ἐπιδέχονται πολλαπλῇ ἐκμετάλλευσιν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον παραθέτω ἐνταῦθα ὅσας ἠδυνήθην νὰ συγκεντρώσω κατὰ τρόπον πληρέστερον καὶ κατὰ χρονολογικὴν σειράν. Δυστυχῶς ἡ ἀνεπάρκεια τῆς νεαρᾶς βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου μας δὲν ἐπέτρεψεν ὅπως ἔχω ὑπ' ὄψιν ὅλα τὰ ἐκδεδομένα κείμενα¹. Ἐξ ἄλλου ὁ συνάδελφος κ. Ἀντ. Σιγάλας μοῦ ἐπέτρεψε φιλικώτατα νὰ κάμω χρῆσιν τοῦ ἀνεκδότου εἰσέτι προχείρου καταλόγου τῶν ἔγγράφων τῆς μονῆς Ἰβήρων, τὸν ὁποῖον κατήρτισεν ὁ ἴδιος ἐργασθεὶς ἐν τῇ μονῇ².

¹ Εἰς τὸν κατάλογον τοῦτον παραπέμπω: Σιγάλα Κατάλογος. Ὁ ἀριθμὸς ἀναποκρίνεται εἰς τὴν ἀρίθμωσιν τῶν ἔγγράφων ἐν τῷ καταλόγῳ.

² Ἐγγράφων εἶχον ὑπ' ὄψιν τὰς ἀκολουθούσας ἐκδόσεις, ὧν σημειῶνω καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐξῆς χρησιμοποιουμένην βραχυγραφίαν. 1) Miklosich - Müller, Acta et diplomata... = MM. 2) Zachariae v. Lingenthal, Jus graeco-romanum = Jus. 3) Tafel - Thomas, Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig = TTh. 4) Λαυριώτου Ἀλεξάνδρου, Ἀθωτικαὶ στοᾶ = Λαυρ. Στοά. 5) Typikon de Grég. Psourianos, texte... publié par L. Petit. Βυζαντ. χρονικά 11 (1904) = Τυπ. Πακ. 6) Actes de Xenophon publ. par L. Petit. Βυζαντ. χρονικά 10 (1903) = Act. Xen. 7) Actes du Pantocrator publ. par L. Petit. Βυζαντ. χρονικά 10 (1903) = Act. Pant. 8) Actes de Zographou publ. par W. Regel, E. Kurz et B. Korabiev. Βυζαντ. χρονικά 13 (1907) = Act. Zogr. 9) Actes de Chilandar publ. par L. Petit et B. Korabiev. Βυζαντ. χρονικά 17 (1911) = Act. Chil. 10) Γούδα Μ., Βυζαντινὰ ἔγγραφα τῆς